

Bæredygtig fiskeri og ræklingeproduktion i Qeqertat - analyse af investeringer i et helhedsorienteret perspektiv

Hendriksen, Kåre; Hoffmann, Birgitte

Publication date:
2018

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link back to DTU Orbit](#)

Citation (APA):
Hendriksen, K., & Hoffmann, B. (2018). *Bæredygtig fiskeri og ræklingeproduktion i Qeqertat - analyse af investeringer i et helhedsorienteret perspektiv*. DTU Byg, Danmarks Tekniske Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Bæredygtig fiskeri og ræklingeproduktion i Qeqertat - analyse af investeringer i et helhedsorienteret perspektiv

Hendriksen, Kåre; Hoffmann, Birgitte

Publication date:
2018

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link back to DTU Orbit](#)

Citation (APA):

Hendriksen, K., & Hoffmann, B. (2018). Bæredygtig fiskeri og ræklingeproduktion i Qeqertat - analyse af investeringer i et helhedsorienteret perspektiv. DTU Byg, Danmarks Tekniske Universitet.

DTU Library Technical Information Center of Denmark

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Bæredygtig fiskeri og ræklingeproduktion i Qeqertat

- analyse af investeringer i et helhedsorienteret perspektiv

Kåre Hendriksen og Birgitte Hoffmann, januar 2018

Bæredygtigt fiskeri og ræklingeproduktion i Qeqertat

- Analyse af effektivitet i et helhedsorienteret perspektiv

*Birgitte Hoffmann, Center
for Design, Innovation &
Bæredygtig Udvikling, Aal-
borg Universitet-CPH*

*Kåre Hendriksen, Center for
Arktisk Teknologi ved Dan-
marks Tekniske Universitet*

DTU BYG

Januar 2018

Resume

Inatsisartut har med Finanslov 2018 taget beslutning om at anvende kr. 18,5 mio. til at etablere el- og vandforsyning i Qeqertat, og Nukissiorfiit forventer en ibrugtagning i 2019. Det åbner for nogle potentialer, der bør udnyttes til at udvikle Qaanaaq distrikt.

For at udnytte de muligheder investeringen i el- og vandforsyning giver, bør der foretages en rækkefølgebeslutninger med tilhørende investeringer i en gradvis opbygning af indhandling og ræklingeproduktion samt et servicehus, et antal boliger og butik. Hvis ikke disse beslutninger og investeringer sættes i værk, vil den forventede udviklingseffekt af distriktet udeblive.

Udvikling af indhandling og ræklinge produktion

I rapporten analyseres tre forskellige scenarier for udvikling af Qeqertat og det øvrige distrikt.

Analysen peger på, at en ræklingeproduktion med tilhørende indhandling i Qeqertat, vil kunne medføre en samlet forøgelse af fiskeri og indhandling i distriktet og samtidig muliggøre en forøget forarbejdningsgrad, da der er i Qeqertat vil være adgang til produktionsvand.

På grund af usikkerhedsfaktorer som hellefiskebestandens størrelse og i hvilket omfang der vil være tilflytning til Qeqertat og dermed tilgængelig arbejdskraft, bør ræklingeproduktion og indhandling starte i en lille skala f.eks. med container-moduler. Modellen er fleksibel og etableringsomkostningerne vil være beskedne og afskrivningstiden kort.

Bæredygtig udnyttelse af naturgrundlaget med værditilvækst af lokale ressourcer

Det anbefales holde fisketrykket relativt lavt, indtil der vides mere om bestanden og fordi fiskeriet skal ses som del af en mangfoldig og sæsonvarieret udnyttelse af naturgrundlaget.

Det anbefales at arbejde med en lokale værditilvækst af distriktets ressourcer frem for at søge at opbygge en volumen-baseret mainstream udvikling af fiskeriet i Qaanaaq distrikt.

Værditilvæksten kan ske dels i form af en ræklingeproduktion til hjemmemarkedet, dels i form af markedsføringsmæssige tiltag, der brander lokale, kulturelle og naturmæssige kvaliteter af de lokale bæredygtige fisk.

Forslag til gradvis og fleksibel opbygning – for at styrke robust udvikling

For at styrke en lokal bæredygtig udvikling og under hensyntagen til de eksisterende usikkerhedsfaktorer anbefales det, at der i Qeqertat foretages en gradvis opbygning af indhandling og forarbejdning, og at dette kobles med etablering af den øvrige nødvendige infrastruktur i bygden.

Dette vil styrke en lokal forankret og fleksibel udvikling med en mere robust anvendelse af investeringer:

- Indhandling og ræklingeproduktion kan udvikles løbende efterhånden som nye infrastrukturer, kompetencer og fiskeri- og produktionspraksisser udvikles – eller ændres eller afvikles, hvis forudsætningerne forandres.

- Investeringer i el- og vandforsyning samt indhandling og ræklingeproduktion skal følges op med en langvarig og tværsektoriel udviklingsplan for distriktet med særlig fokus på dets særkender, udfordringer og potentialer – og herunder med kompetenceudvikling og koordinering med mellem sektorer.
- Et særlig vilkår for analysen er ø-drift, der er en uundgåelig konsekvens af Grønlands geografisk store udstrækning med spredte bosætninger. Den spredte bosætning udgør et potentiale for udnyttelsen af Grønlands ressourcer, men forudsætter et større samspillet mellem sektorer samt private og offentlige ejede virksomheder, hvilket der skal sættes fokus på som en del af udviklingen.
- Udviklingen af Qeqertat skal ses i sæt sammenhæng med udviklingen i det øvrige distrikt. Udviklingen af en indhandling og produktion i Qeqertat vil ikke true produktionen i Qaanaaq, der i forvejen er begrænset af vandressourcen, i stedet skal de to produktioner udvikles til at supplere og støtte hinanden.

Udvikling af nye modeller for værditilvækst og fleksibel udvikling i yderdistrikter

En løbende monitorering og erfaringsopsamling vedrørende modellen for lokal værditilvækst af fiskeri og produktion samt den gradvise og fleksible udvikling i Qeqertat i tæt samspil med Qaanaaq vil kunne skabe viden og inspiration, der kan bidrage til en bæredygtig udvikling af yderdistrikterne andre steder i Grønland.

Også nye modeller for koordinering og samarbejde på tværs af sektorer vil være et væsentligt indsatspunkt, hvor projektet kan bidrage med innovation til gavn for det øvrige Grønland.

Effekter i distriktet og i det øvrige Grønland

Når en stor del af værditilvæksten foregår i distriktet gennem forædling af lokale ressourcer, øges den socioøkonomiske bæredygtighed i distriktet, der vil have positive effekter i og uden for distriktet:

- Udviklingen i Qeqertat vil skabe forbedrede levevilkår, øget beskæftigelse og øget indtjening for familierne.
- En udvikling af Qeqertat vil kunne afhjælpe boligsituationen i Qaanaaq, hvor der er stor bolig-mangel og få muligheder for at udvide byen.
- Der vil være en række afledte effekter som besparelser på sociale ydelser og øget skattegrundlag, øget hjemmemarkedsproduktion og eksport, der også kommer også det resterende Grønland til gode.
- Bæredygtig udnyttelse af naturgrundlaget samt de lokale beboers mulighed for at bevare socio-kulturelle praksisser med blandt andet sæsonvarieret fangst og fiskeri åbner for et vigtigt turis-mepotentiale, der kan supplere Grønlands øvrige turisme.

Kriterier for analyser og konklusioner

Et bæredygtig udvikling og herunder økonomisk effektivitet i fiskeriet skal ses i sammenhæng med en række andre forhold, som analyseres i rapporten.

Analysen udvikler således et større antal sammenhængende kriterier, der tilsammen konkretiserer en naturbaseret, socioøkonomisk og sociokulturel bæredygtig udvikling. Således sigter udviklingen i Qeqertat på at styrke:

- Værditilvæksten i Grønland af naturressourcer med fokus på kvalitet fremfor volumen.
- Øget hjemmemarkedsproduktion og øget eksport.
- En fleksibel og robust udvikling, der kan tilpasses løbende.
- Bæredygtig udnyttelse af naturressourcer.
- Forbedrede levevilkår for befolkningen – adgang til el, vand, servicehus, boliger, tele mv.
- Øget lokal beskæftigelse i fiskeri og fangst.
- En række forskellige afledte jobs i infrastruktur og service.
- Muligheder for at fastholde en varieret beskæftigelse for den enkelte.
- Mulighed for at fastholde og styrke lokal kultur og kompetencer.
- Kompetenceudvikling, der bygger bro mellem potentiel arbejdskraft og nye kompetencer.
- Udvikling af fiskeri og produktion i Qeqertat, der ses i sammenhæng med udviklingen af distriktets øvrige bosteder og deres problemer og ressourcer.
- Øget samarbejde mellem sektorer og hjemmestyreejede virksomheder.
- Udviklingen i distriktet, der ses i sammenhæng med kommunens og det øvrige Grønlands udvikling, problemer og ressourcer.
- En udvikling, der åbner for nye erhvervsmuligheder.
- Udvikling af nye modeller for værditilvækst og fleksibel udvikling i yderdistrikter.

Læsevejledning

Rapporten er opbygget af følgende afsnit:

1. Introduktion og metode, der skitserer grundlaget for materialet og analyse.
2. Qaanaaq distrikt – kort introduktion til distriktet med særlig fokus på udviklingsdynamikker.
3. Analyse af særlige udfordringer for bæredygtig erhvervsudvikling af yderdistrikter.
4. Fiskeripraksisser – om eksisterende fangst- og fiskeripraksisser i distriktet.
5. Analyse af vilkår for ræklingeproduktion.
6. Scenarier for udvikling af Qeqertat med og uden en ræklingeproduktion.
7. Konklusion – en trinvis udviklingsmodel.

Indhold

1. Introduktion og metode.....	1
Baggrund og formål.....	1
Tilgang og metode	1
2. Qaanaaq distrikt – afsæt for udvikling	4
Qaanaaq distrikt.....	4
Demografi	5
Transportinfrastruktur.....	5
Erhvervsgrundlag.....	7
Arbejdspladser og husstandsindkomster	9
Uddannelsesmuligheder.....	11
Sociale strukturer.....	11
De enkelte bosteder	11
Qaanaaq	11
Qeqertat.....	13
Siorapaluk.....	17
Savissivik.....	18
Opsamling.....	18
3. Udfordringer for erhvervsudvikling i et yderdistrikt	19
Centralisering og udhuling af lokal viden og kompetencer.....	19
Behov for nye perspektiver på sektorisering og samarbejde	20
Kompetencer i en omstillingstid.....	21
Fleksibel planlægning og infrastruktur.....	22
Opsamling.....	23
4. Fangst og fiskeri-prakisser i distriktet.....	24
Is-fiskeri.....	24
Indhandling	28
Udvikling af nye fiskeprakisser	28
Fabrikken og produktionen.....	31
Problemer med indhandling og produktion	32
Ejerskab og organisering af indhandling og fabrik	33
Jollefiskeri	33

Økologisk balance – fangst, fiskeri	35
At begynde med at fiske	35
Familiernes indtjening	36
Differentieret erhvervsgrundlag – mellem fiskeri, fangst, turisme og andet.....	37
Kultur og lokale særkender.....	38
Opsamling - Fangst og fiskeri Qaanaaq distrikt	38
5. En mulig ræklingeproduktion i Qeqertat	40
Ræklinger.....	40
Kommerciel produktion af ræklinger	42
Efterspørgsel og pris	44
Omkostninger til råvarer og løn ved ræklingeproduktion	44
Nødvendig forsyningsinfrastruktur.....	46
Logistiske udfordringer	47
Et produktionsanlægs øvrige potentielle anvendelsesmuligheder	48
Økonomisk råderum for en ræklingeproduktion	50
6. Scenarier for Qeqertat og en eventuel ræklingeproduktion	52
Scenarie 1. Ingen indhandling eller ræklingeproduktion i Qeqertat.....	52
Scenarie 2. Etablering af en ræklingeproduktion i Qeqertat.....	53
Scenarie 3. Etablering af en indhandling i Qeqertat	54
Opsamling.....	55
7. Konklusion - En trinvis og robust udviklingsmodel	57
Konkretisering af lokal bæredygtig udvikling	57
Gradvis udvikling af en bæredygtig produktion.....	60
Behov for udvikling af et fleksibelt koncept	62
Beskæftigelseseffekt af den skitserede model	63
Behovet for kvalificeret arbejdskraft	64
Sammenhængende dynamiker	65
Konsekvenser for fabrikken i Qaanaaq.....	66
Distriktsmæssige konsekvenser	66
Referencer	69

1. Introduktion og metode

Med udgangspunkt i et forskningssamarbejde om erhvervsudvikling med (den nu forhenværende) Qaasuitsup Kommunia og Departementet for Erhverv, Arbejdsmarked, Handel og Energi, opsummerer vi i denne forskningsrapport resultaterne af flere undersøgelser om infrastruktur og erhvervsudvikling i Avanersuaq (eller Qaanaaq distrikt). Rapportens primære mål er analyse af muligheder og socioøkonomiske konsekvenser ved en ræklingeproduktion og de tilhørende investeringer i udvikling af infrastruktur og kompetencer.

Baggrund og formål

Grønland står overfor store udfordringer med at understøtte et bæredygtigt erhvervsgrundlag, der udnytter de lokale ressourcer og udvikler de lokale samfund med en robust og diversificeret tilgang. (Udvalget for samfundsgavnlig udnyttelse af naturressourcer i Grønland 2014) Det rejser naturligvis en række spørgsmål om, hvad en sådan udvikling indebærer, og hvordan den kan understøttes.

Det sidste års markante fald i indhandlingen af hellefisk i Dsikobugten indikerer, at et længerevarende ikke-bæredygtigt fiskeri udfordrer den del af Diskobugtens erhvervsgrundlag, der er knyttet direkte til hellefisken. Det peger på behovet for at udvikle flere strategier for at udnytte hellefiskeressourcen, der kan bidrage til økonomisk gevinst lokalt såvel som nationalt.

I nærværende rapport belyses effektiviteten af samfundsinvesteringer i en eventuel ræklingeproduktion i Qeqertat, som er et mindre bosted i Qaanaaq distrikt.

De spørgsmål, som diskuteres i rapporten, har stor generel relevans for udviklingen i Grønland:

- Hvordan kan vi styrke en lokal udvikling på en fleksibel og bæredygtig måde?
- Hvordan kan vi vurdere effektiviteten af investeringer i infrastruktur, fiskeri og forarbejdning i et yderdistrikt?
- Hvilke parametre, dynamikker og sammenhænge bør belyses, når der skal tages beslutninger om udviklingen i yderdistrikter?

Formålet med undersøgelsen er således at udvikle og supplere eksisterende rentabilitetsanalyser, der med et mere snævert fokus på virksomhedsøkonomi ikke slår til som beslutningsgrundlag for lokale og nationale beslutninger. Dels fordi de ikke inkluderer helt central vilkår for udvikling i Grønland, dels fordi de overser vigtige dynamikker og afledte effekter, der er centrale i et langsigtet og bæredygtigt samfundsperspektiv.

I rapporten peges på udviklingsmuligheder i et yderdistrikt, og der udvikles en helhedsorienteret analyse og vurdering af effekter af lokal erhvervsudvikling i Qaanaaq distrikt. Denne analyse kan bidrage til diskussionerne om udvikling af distriktet og desuden inspirere diskussioner om udvikling i andre distrikter og generelt i Grønland.

Tilgang og metode

Undersøgelsen og analysen bygger på en forståelse af lokale udviklingsdynamikker, der tager afsæt i det konkrete bosted, og ser på samspil mellem det lokale eksistensgrundlag, de menneskelige res-

sourcer og de institutionelle rammer. (Hendriksen 2013). I en tidligere rapport *Qaanaaq Distrikt – infrastruktur og erhvervsgrundlag. Sammenfatning af pilotprojekt om lokal baseret erhvervsudvikling*” (Hendriksen og Hoffmann 2016) har vi etableret en del af grundlaget for analyserne for nærværende rapport, hvorfor der henvises hertil for en uddybende præsentation.

Særligt for denne undersøgelsen har vi fokus på følgende områder, der på forskellige vis kobler distriktet med eksterne aktører, strukturer og politikker:

Fiskeri-praksisser. For det første ser vi på det kommercielle fiskeri som en praksis i udvikling i Qaanaaq distrikt. Vi undersøger en række perspektiver på fiskeriet af hellefisk med særlig fokus på de praksisser omkring fiskeri, indhandling, produktion og udskibning, der er ved at blive opbygget. Der ses på hellefisk-fiskeriet i samspil med fiskeri og fangst af andre lokale ressourcer samt udnyttelsen af andet eksistensgrundlag som en helhed af aktiviteter – for den enkelte og indtjeningen i familien og for distriktet og Grønland.

Samfundsmæssige infrastruktur. For det andet inkluderes udviklingen af de samfundsmæssige infrastrukturer, der skal støtte op om fiskeriet og udvikling af afledte erhverv samt naturligvis de lokale beboers levevilkår. Der er fokus på den tekniske infrastruktur som vand, el, affald, tele og boliger og butik, men også social infrastruktur med især skole og uddannelse inkluderes. Her undersøges ikke mindst behovet for udbygning af infrastrukturen i Qeqertat, mens der også ses på afledte effekter af denne udvikling på tværs af Qaanaaq og Qeqertat.

Lokale menneskelige ressourcer. For det tredje ser vi på lokale kompetencer, netværk og ressourcer, som grundlag for bæredygtig udvikling. Heri undersøges lokale forestillinger og praksisser i forhold til uddannelse, erhvervsudvikling og distriktets fremtid og ikke mindst lokales forestillinger og praksisser i relation til at bo og flytte sig og sin familie mellem forskellige steder i distriktet.

Multi-perspektiv analyse. Endelig kobler analysen flere perspektiver på effekten af investeringer i produktion i distriktet. Udover at tage afsæt Qeqertat, så inkluderer analysen perspektiver for den enkelte familie, virksomheden, distriktet, kommunen og endelig det Grønlandske samfund.

Feltstudier

Rapportens empiri indeholder data fra fire feltstudier i Qaanaaqdistrikt fra henholdsvis den 8. til den 28. september 2014, den 31. marts til 1. maj 2015, den 15. til 30. marts 2017, samt endelig den 26. juni til 28. juli 2017. Disse rejser omfatter tre af distriktets fire bosættelser, idet det ikke har været muligt at besøge Savissivik. Undervejs er delanalyser og rapportudkast fremlagt og diskuteret med nøglepersoner i og uden for distriktet. (Hendriksen og Hoffmann 2016; Hendriksen og Hoffmann 2017a,b; Hendriksen og Johannesen 2017)

I sommeren 2017 fra 26. juni og frem til 26. august deltog vi sammen med større gruppe forskere og studerende fra den Arktiske Ingeniøruddannelse i en samlet forskningsrejse med flere sammenhængende projekter, der på forskellige vis medvirker til at afklare vilkår og ressourcer for udvikling i Qaanaaq distrikt:

- En vurdering af mulighederne for at udvikle fiskeriet og at etablere en ræklingeproduktion i Qeqertat (nærværende afrapportering).

- Forundersøgelser vedrørende de geofysiske forhold og udviklingen i henholdsvis permafrost og aktivlaget samt disses sammensætning.
- Forundersøgelser vedr. udvidelse af vandindvindingsperioden i elven i Qaanaaq samt funderings- og placeringsmuligheder for yderligere vandtanke i byen. (Sikring af helårsvand er en forudsætning for socioøkonomisk rentabel indhandling og forarbejdning af hellefisk i Qaanaaq).
- Vurdering af mulighederne for at etablere en mole/skonnertkaj i Qaanaaq der dels kan skabe læ for joller dels smidiggøre indpramning af gods og transport af hellefisk på slæder ind over revet, samt mulig placering heraf.
- Vurdering af eksisterende funderingsløsninger for at afklare, i hvilket omfang de mange sætningsskader på bygninger skyldes ændringer i aktivlaget, bygningernes placering i forhold til permafrost og aktivlag og/eller fejlkonstruktioner i fundamenter.

I regi af ovenstående bidrog en gruppe på i alt 10 studerende fra Grønland, Danmark og Canada med målinger, interviews og andre undersøgelser, der er afrapporteret som selvstændige studenterprojekter. Dele af empirien fra de studerendes arbejde indgår som værdifulde input til de forskningsmæssige analyser og afrapporteringer. Af særlige relevans for denne rapport nævnes følgende studenterprojekter:

- Ilannguaq Karlsen har undersøgt fiskeri-praksisser i Qaanaaq og Qeqertat i et længerevarende feltstudie og har herunder gennemført eller bidraget til et større antal interview med lokale fiskere, medarbejdere på fabrikken og andre lokale nøglepersoner.
- Mads Albæk Sørensen har gennemført en undersøgelse af vandressourcen i Qeqertat baseret på feltstudier med opmåling af søer og vandpotentialer samt har estimeret anlægsudgifterne for en vandforsyning. (Sørensen 2017)

Analysen bygger som nævnt også på et større antal undersøgelser og herunder interview foretaget i forbindelse med tidligere feltstudier. Feltstudiet i sommeren 2017 bidrager særligt med følgende:

- Erfaringer med ræklingeproduktion i og uden for distriktet.
- Systematisk indblik i fiskeripraksis i distriktet fra et fisker/fanger perspektiv.
- Kortlægning af det eksisterende fiskeri med fokus på økonomi, teknologi, indhandling og organisering.
- Analyser af vandressourcer i Qaanaaq by og Qeqertat.
- Analyser af geologiske og byplanmæssige vilkår for at udvikle byggeri og infrastruktur i Qaanaaq.

Der er indsamlet dokumenter om indhandling og økonomi og organisering af den eksisterende fiskeriproduktion og gennemført et større antal (ca. 40) kvalitative interview:

- Med fiskere og fangere i Qaanaaq og Qeqertat.
- Med medarbejdere og ledere i fiskeindustrien og i værdikæden i og uden for distriktet.
- Med nøglepersoner kommune, Nukissiorfiit, Royal Arctic Line og andre infrastruktur selskaber.

Desuden er der afholdt borgermøder i Qaanaaq og Qeqertat om fiskeriet og projektet.

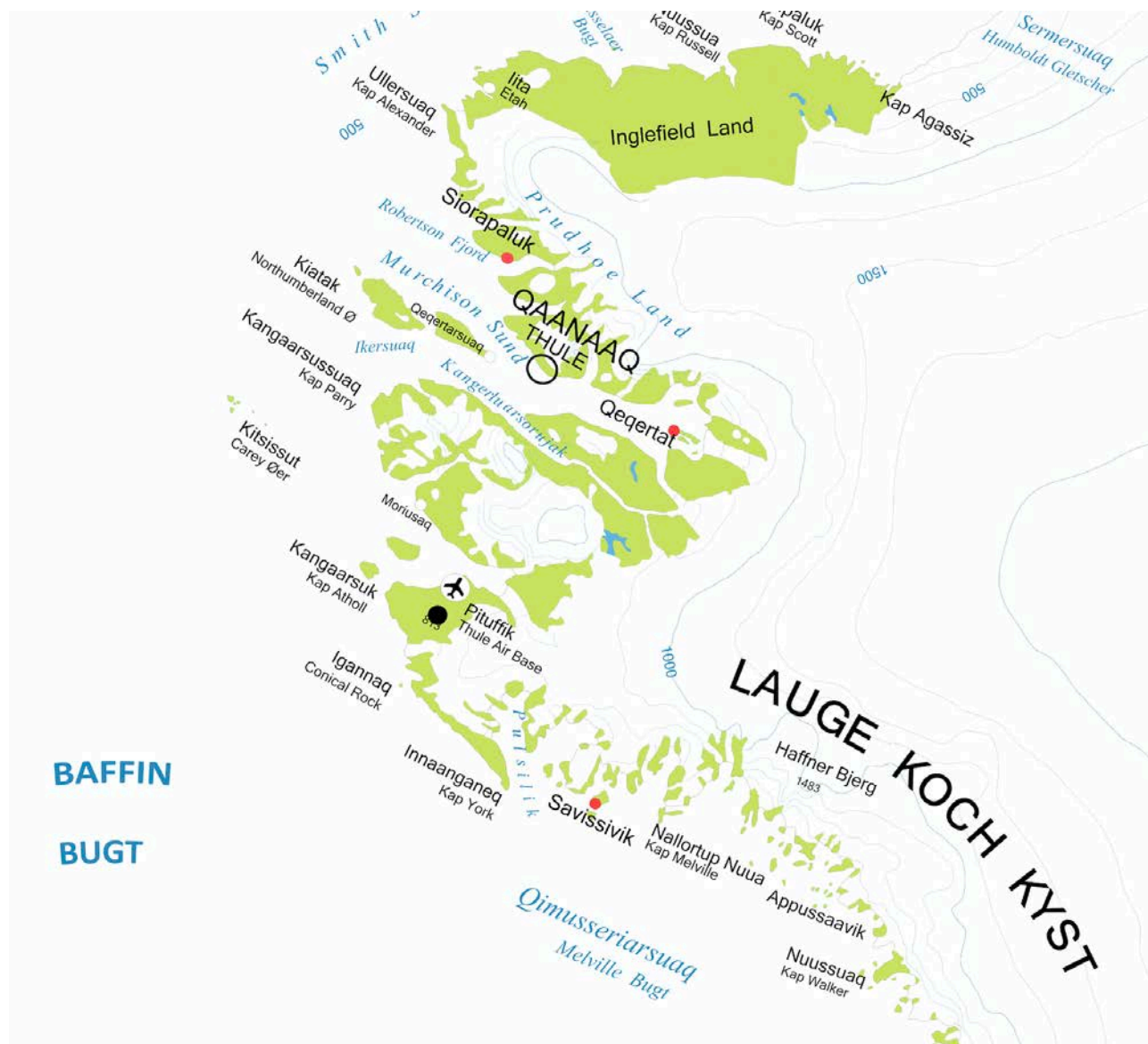
Se Hendriksen og Hoffmann (2016) for uddybning af tidligere feltstudier og metode. Samlet set er der siden 2014 gennemført mere end 100 kvalitative interview med minimum 80 forskellige personer og funktioner i og om Qaanaaq.

2. Qaanaaq distrikt – afsæt for udvikling

I dette afsnit introduceres Qaanaaq distrikt med fokus på aspekter, der har betydning for planlægning og vurdering af investeringer i en eventuel indhandling og ræklingeproduktion i Qeqertat.

Qaanaaq distrikt

Avanersuaq eller Qaanaaq distrikt består af Qaanaaq som hovedby og 3 mindre bygder – Qeqertat, Siorapaluk og Savissivik. I det følgende benyttes begrebet Qaanaaq distrikt.

Kort over distriktet. (Nunagis.gl)

Distriktet er altid blevet opfattet som isoleret og afskåret fra resten af landet af Qimusseriarsuaq (den store Melville bugt). Det er ikke kun fysiske afstande, der adskiller distriktet fra det øvrige Grønland. Der er tale om en senere indvandrbølge fra Canada og befolkningen har sproglige, kulturelle og identitetsmæssige forskelle fra resten af Grønland (Hastrup 2015).

Demografi

Jævnfør Grønlands statistik toppede befolkningstallet i distriktet i 1995 med 881 indbyggere. I 2017 er indbyggertallet registreret til 755, hvilket betyder at Qaanaaq samlet set har samme befolkningstal som i slutningen af 1970'erne. Dette tal dækker over betydelige flytninger internt i distriktet mod Qaanaaq by og en halvering af antallet af bygder til tre.

Der er stadig en praksis i distriktet, hvor familier flytter midlertidigt for at fange eller fiske og besøge familie.

Transportinfrastruktur

Distriktet kan på grund af havisen kun besejles i en kort periode om året. Således anløber to forsyningsskibe fra RAL distriktets byer og bygder i henholdsvis slutningen af juli og i september, og dertil kommer et årligt anløb af en olietanker.

Da der ikke er havn eller mole i nogle af distriktets bosteder prammes containerne og andet gods ind og ud. Der er netop en proces i gang i Selvstyret med fokus på at etablere en mole i Qaanaaq by. Ud for byen ligger et rev, der besværliggør pramningen og begrænser antallet af timer, der kan prammes. Afhængig af design og placering vil en mole, ud over at udvide antallet af timer hvor RAL kan pramme gods ind og ud, kunne skabe læ til joller og mindre både.

Pramning ved Qaanaaq sommeren 2017. Prammen gik på revet, og den videre pramning måtte udsættes til næste højvande.

Isskruninger inden for revet

Samtidig vil en mole om sommeren øge adgangen til og fra jollerne med fangst og passagerer og om vinteren smidiggøre indhandlingen af hellefisk. Isskruninger inden for revet besværliggør kørsel med slæde og snescooter, og sidst på vinteren bryder isen op inden for revet, medens isen uden for forsat er farbar, hvilket betyder, at fangerne må 'sejle' deres slæder ind på isflager.

Slæde sejles på isflage ind med fangst juli 2017

Der er fast ugentlig flyforbindelse. I nogle perioder gennemføres to ugentlig flyvninger til og fra distriktet, der dog ikke altid synes koordineret med lokale aktiviteter. I perioder er der mange aflys-

ninger og/eller forsinkelser, hvilket kan sætte aktiviteter i byen i stå, når f.eks. byens eneste VVS'er må vente to uger i Ilulissat på at komme hjem fra ferie.

Samtidig er prisen på flybilletter til og fra Qaanaaq steget betydeligt i de seneste år. I forhold til transportinfrastruktur er Qaanaaq distrikt således lige så isoleret som Ittoqqortoormiit, og da Transportkommissionen i sin betænkning fra 2011 foreslog at lukke lufthavnen i Qaanaaq af økonomiske hensyn, skaber dette yderligere usikkerhed og dårlige vilkår for planlægning og investeringer.

Air Greenland flyver ugentlig med helikopter mellem Qaanaaq, Savissivik og Siorapaluk. Der flyves ikke til Qeqertat, der dog har et ældre nød-helistop. Især transporten til Savissivik er ustabil, da den kræver mellemlanding i Pituffik og tilstrækkelige vejrforhold alle tre steder for at flyve.

En meget stor del af persontransporten mellem Qaanaaq, Siorapaluk og Qeqertat foregår i åbentvandsperioden med private joller og i islægperioden med hundeslæde, snescooter, ATV eller bil. I overgangsperioderne i efterår og forår er disse former for transport meget vanskelig eller ikke mulig.

Erhvervsgrundlag

Fangst er et centralt identitetsskabende erhverv i distriktet, som udgør et bidrag til forsyning med fødevarer og materialer som skind og tand.

Efter en fælles overenskomst blandt fangere i KNAPP fangres der stadig efter regler aftalt med Knud Rasmussen i Fangerrådet. Det betyder bl.a. at narhval kun må skydes efter at være harpuneret og der må kun bruges jolle, når narhvalen er harpuneret fra kajak.

Fangst ved iskanten juli 2017

I nærområdet af Qaanaaq by er fangstunderlaget efter havpattedyr relativt beskedent sammenlignet med ved bygderne, ligesom rener og moskus fanges langt fra byen.

I islægsperioden fiskes der efter hellefisk i relativ nærhed af byen eller inde i fjorden ved Qeqertat, og fisken indhandles til fabrikken i Qaanaaq. En stigende indhandling er udtryk for en igangværende omstillingsproces, hvor erhvervsfiskeriet øges og flere fangere nu supplerer deres indtægter med fiskeri. I rapporten konsekvent bruges ordet 'fangere' dog som det grundlæggende begreb for fiske-re-fangere i distriktet, også når disse fisker.

I et senere kapitel redegøres mere detaljeret for fiskeriet.

Ud over fangerne og fabrikken kan det private erhvervsliv groft set opsummeres til to entreprenører, en selvstændig VVS'er, et lille hotel, en bodega samt et mindre antal private indkvarteringer og produktion af kunsthåndværk.

Der er desuden de selvstyrejede virksomheder som Nukissiorfiit, Pilersuisoq, Tele Greenland og Mittarfeqarfiit samt sundhedsvæsenet mv.

Kommunen udgør en vigtig arbejdsplads med både heltids og deltidsstillinger på kommunekontoret, i affaldshåndteringen, på skolen og i børneinstitutionerne samt ved Majoriaq mv. Og tilsvarende i bygderne med bygdekontor, servicehus og affaldshåndtering. Kommunen har også lærepladser.

Flænsning af sæl på stranden sommeren 2017

Distriktet besøges i mindre omfang af turister. Vores empiri peger på følgende primære segmenter:

- En væsentlig gruppe udgøres af professionelle, der tager afsæt i Qaanaaq til forskning og formidling af natur, samfund og klima i det isolerede og nordlige polarområde.
- Adventure-turister, der rejser rundt i distriktet, typisk med hundeslæde, primært i den lyse tid.
- Et mindre antal kysttogskibe ligger for sveg, mens korttidsturister sejles ind til byen.

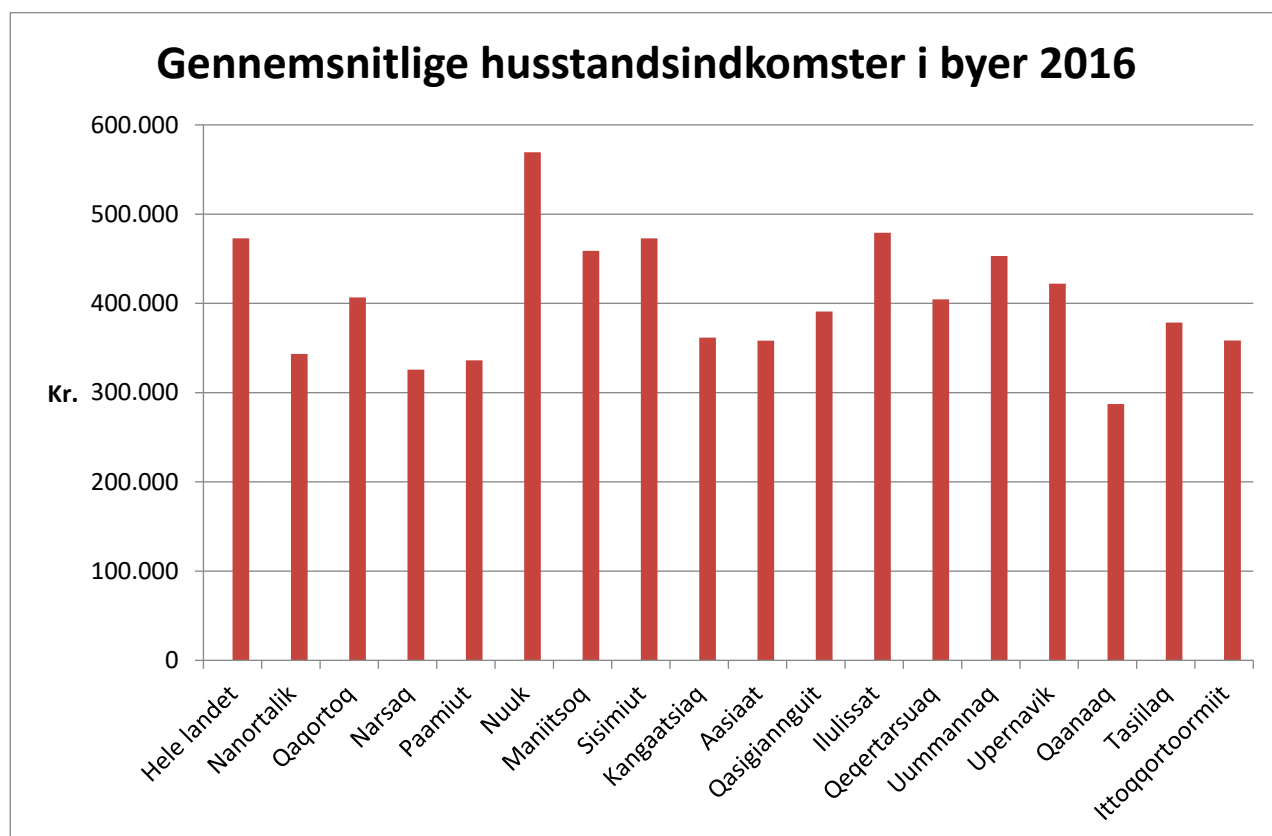
Endelig er der også besøg af venner og familie fra det øvrige Grønland. Turistrejserne organiseres ofte af udefrakommende turistoperatører. Nogle fangere specialiserer sig at kører med turister og vælger således mellem indtægter ved fangst, fiskeri og turisme.

Der synes at være mange muligheder for at udvikle en eksklusiv adventure-turisme i området, der vil kunne supplere turismen i den øvrige del af kommunen.

Arbejdspladser og husstandsindkomster

Overordnet set har Qaanaaq distrikt således aktuelt et meget beskedent 'erhvervsgrundlag' forstået som officielt skatteregistreret indkomstgrundlag, der ikke direkte eller indirekte er finansieret via det offentlige. Det afspejler sig i et lavt kommunalt beskatningsgrundlag, der i høj grad er finansieret via selvstyre- og kommunalt betalte lønninger.

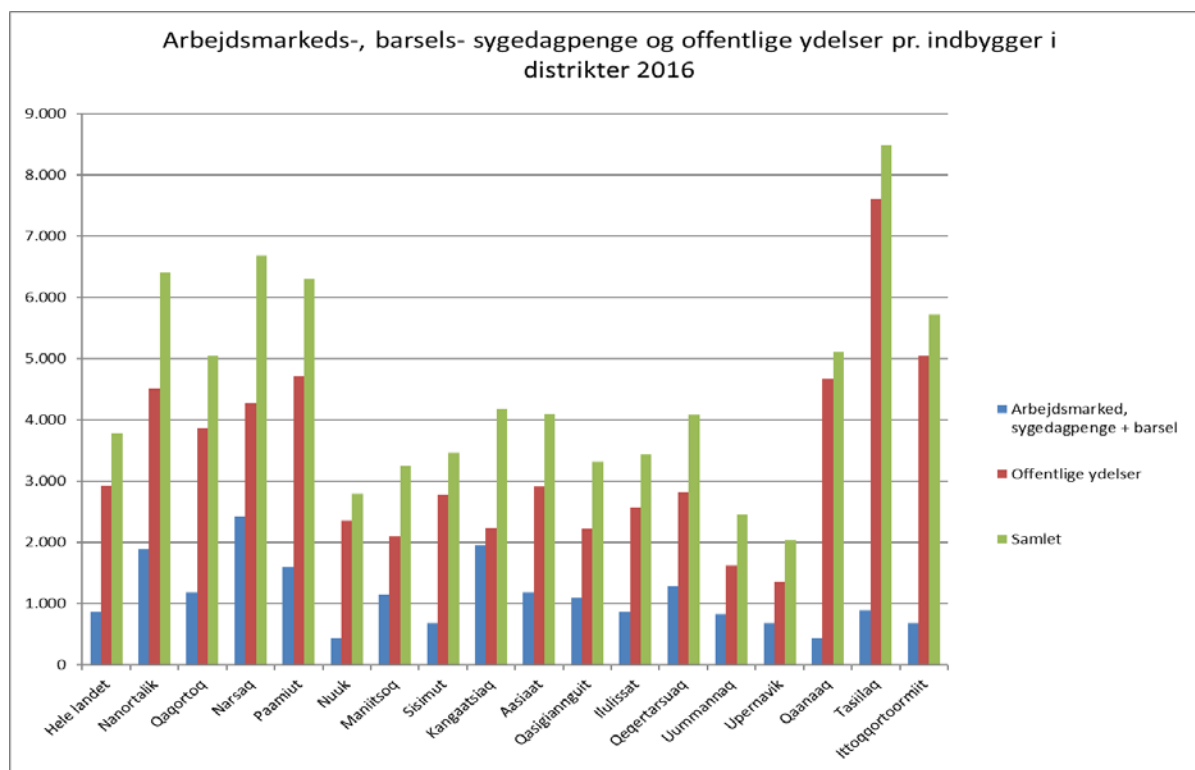
Af nedenstående figur 1 ses, at den gennemsnitlige husstandsindkomst i Qaanaaq er den laveste i Grønland jf. Grønlands Statistik.

Figur 1. Gennemsnitlige brutto-husstandsindkomster, hvoraf det fremgår, at Qaanaaq har de laveste. (Grønlands Statistik)

I figur 2 ses, at Qaanaaq distrikt målt pr. indbygger har Grønlands laveste arbejdsmarkeds- og barsels ydelser, men samtidig relativt høje sociale ydelser, som er på niveau med Sydgrønland og Ittoqqortoormiit, men en del under Ammassalik.

Det peger på, at der er mange i den arbejdsdygtige alder, der er udenfor eller delvist uden for arbejdsmarkedet og samtidig på, at der er et stort potentiale, privat og samfundsøkonomisk ved at styrke en udvikling, der øger den enkeltes og husstandenes indtjening.

Figur 2. Offentlige ydelser og arbejdsmarkedsydelse pr. indbygger for alle distrikter. Baseret på Grønlands Statistik

Dette billede bekræftes af en grov optælling af arbejdspladser i de offentlige og private institutioner og virksomheder i hele distriktet - omregnet til helårs og heltidsstillinger:

- Kommunal forvaltning og drift inkl. affaldshåndtering og bygdeservice: 25
- Skole og børneinstitutioner samt Majoriaq og alderdomshjem: 40
- Nukissiorfiit: 10
- Pilersuissoq: 10
- Mittarfeqarfiit: 5
- Sundhedsvæsenet: 10
- Politi: 5
- Håndværkervirksomheder: 15
- Inuit Seafood: 10
- Fangere med licens: 75
- Hotel og turismevirksomhed inkl. slædekørsel og salg af kunst: 5
- Andet 20

I alt er der omkring 55 kommunale arbejdspladser, 40 statslige arbejdspladser og 125 private arbejdspladser, der tilsammen giver 230 stillinger i distriktet.

Det skal understreges at det er et meget groft estimat, men når det relateres til ca. 480 personer i den erhvervsaktive alder (18-64 år), peger det på en mulighed for at udvikle arbejdsmarkedet.

Det er dog helt centralt for distriktet, som for mange andre, at en stor del af disse arbejdspladser er deltidsarbejdspladser/sæsonarbejdspladser, der er fordelt på langt flere personer. Det er afgørende for mange familier, at en af forældrene har en regelmæssig indkomst.

Uddannelsesmuligheder

Distriktets bygdeskoler er udfordret med hensyn til uddannede lærere, og børnene i overbygningen må flytte til Qaanaaq by for at afslutte folkeskole, der går til 10 klasse.

Der er ikke andre formelle uddannelsesstilbud i distriktet, dog tilbyder Majoriaq i Qaanaaq by mulighed for at forbedre folkeskolens afgangskarakterer, og brobygning til efterfølgende uddannelser.

Mange børn og unge får kompetencer og erfaringer med at fange og fiske gennem deltagelse i praksis i familien eller sammen med andre lokale fiskere og fangere. Fangerskolen i Uummannaq vurderes af flere lokale som utilstrækkelig i forhold til at forstå og håndtere lokale vilkår og praksisser.

Mange unge tager af sted fra distriktet for at uddanne sig f.eks. på efterskole, erhvervsfaglige uddannelser mv., og som i resten af Grønland er der et relativt stort frafald, så de vender hjem uden afsluttet uddannelse. En del bliver boende andre steder i Grønland, men der er også nogle, der vender tilbage efter endt uddannelse og får arbejde inden for deres fag som f.eks. lærere. Derudover er der andre, der vender hjem og kan have svært ved at få arbejde på grund af beskæftigelsessituationen i distriktet. Vi har således mødt flere uddannede tømrer, der ernærer sig som fangere og fiskere.

Sociale strukturer

Qaanaaq har samme sociale udfordringer som andre byer i Grønland med registreret og uregistreret arbejdsløshed og et relativt stort alkoholproblem for dele af befolkningen, der refereres til som 'det moderne liv'. Heraf følger de kendte problemer for børn med fattigdom, periodisk sult, svigt og utryghed.

Tilsyneladende er der, og måske specielt i Qaanaaq distrikt, klanstrukturer, der sikrer privilegier som f.eks. offentlige jobs til udvalgte familier, og bidrager til at fastholde en social opdeling og opsplitning af samfundet. Sådanne klanstrukturer vil ofte virke hæmmende for udvikling, planlægning og organisering af projekter, og det er således vigtigt at søge at håndtere udfordringerne.

De enkelte bosteder

Denne rapport fokuserer primært på Qaanaaq by og Qeqertat og derfor beskrives disse to bosteder mere i detaljer end Savissivik og Siorapaluk, der kun inddrages, når det er relevant.

Qaanaaq

Lokalisering

Qaanaaq by er placeret på en halvø på en sydvendt skråning, der stiger op mod en bræ. Denne placering rummer flere problemstillinger for etablering og drift af infrastruktur, byggeri og transport.

Byen ligger på moræne i et diffust elvlege med permafrost, og de geologiske forhold indebærer en potentiel risiko for mudder- og stensked, ligesom en meget stor del af byens bygninger har sætningsskader.

Historisk set har placeringen af byen givet mening som centreret midt i mellem distriktets bosætninger. Der kan sejles eller køres over isen til og fra Siorapaluk og Qeqertat, dog er der problemer i overgangsperioderne mellem is og åbent vand. Samfærdsel mellem Qaanaaq og Savissivik bliver i disse år stadig sværere pga. den globale opvarmning, da det ikke længere er muligt at køre over Itillersuaq (Politikens bræ), og slæderuten over den østlige bræ er betydelig længere.

Qaanaaq april 2015 med isskruningerne inden for revet i forgrunden

Vandforsyning

Qaanaaqs vandforsyning er problematisk. Der er ingen vand-sø, der sikrer ferskvandsressourcer helårslangt. I de fire sommermåneder anvendes vand fra elven og samtidig fyldes Nukissiorfiits to vandtanke på hver 2.000 m³, der sikrer vandforsyningen de følgende fire måneder. De resterende fire måneder hentes isfjelde med dumper og gummiged på havisen, hvorefter Nukissiorfiit smelter isen i et særligt anlæg koblet på distributionsnettet, hvilket giver en produktionspris på ca. kr. 700 pr. m³. Nukissiorfiit planlægger at etablere yderligere to tanke på hver 2.000 m³, der forventes at stå færdig i 2019.

En lokal forarbejdning af hellefisk udfordres således af, at Qaanaaq ikke har tilstrækkeligt ferskvand netop i indhandlingsperioden. Vandet til fabrikken blev rationeret i 2017 og selv med den planlagte udvidelse af vandforsyningen, vil det ikke være realistisk at udvide forarbejdningen af hellefisk og herunder en større ræklingeproduktion.

Der heltes isfjelde på havisen marts 2017

Boligsituation

Der er en meget stor boligmangel i Qaanaaq, hvorfor der bor mange mennesker i små boliger, tre generationer på to værelser etc.

Pr. 1. januar 2017 var der i Qaanaaq i alt 389 indbyggere fra 25 år og opefter. Heraf bor de 61 eller 16% hos forældre eller anden familie. Hvis de unge fra 18 til 24 år inkluderes bliver det 100 ud af de i alt 450 personer over 18 år eller 22%, der bor hos familie og således ikke har egen bolig. (Hendriksen & Johannesen 2017)

Der er i Qaanaaq mange dårlige boliger, der på grund af byggesjusk, manglende vedligehold eller sætningsskader, andre steder ville blive opfattet som kondemnabile. En del boliger er solgt til private, der dermed selv står for vedligehold af boligerne. Flere af disse er overtaget med store skader. Det betyder, at mange bor i boliger med store problemer med utætheder, fugt, træk, sne der fyger ind eller andre skader, der gør indeklimaet meget dårligt og sundhedsskadeligt. Mange må bruge uforholdsmæssigt mange penge på at varme boligerne op.

Der er således både et stort vedligeholdelsesefterslæb samt et behov for nybyggeri i Qaanaaq by.

Qeqertat

Officielt fik Qeqertat frataget sin status som bygd omkring 1986-88, men lige siden har der imidlertid boet omkring 20 til 30 indbyggere, fordi bygden regnes for et godt udgangspunkt for fangst. Der har således været en løbende til- og fraflytning, hvor de fleste er kommet netop på grund af fangsten, og flere familier har boet der gennem mange år.

Qeqertat april 2015

Der har ikke igennem mange år været offentlig forsyning af vand, el, tele eller persontransport. Dele af det offentlige har dog understøttet beboerne med en vis service:

- En lille skole med 3-4 elever og en uddannet timelærer, der udelukkende er grønlandssproget. Bygningen fungerer samtidig som kirkekapel.
- Et servicehus i et lille type 3 hus fra 1950'erne. Der er bygdekontor i det lille rum med et skrivebord til en deltidsansat kommunal medarbejder. Kommunen har investeret i en satellittelefon, der er bygdens eneste forbindelse til omverden, og som kun lejlighedsvis tændes. Der er desuden en vaskemaskine, som indbyggerne kan låne, samt en ældre elektrisk vaskekedel, hvor beboerne kan varme vand til en stor vaskebalje, som bruges til bad. Servicehuset disponerer over en generator, der kører i åbningstiden, og vand til tøj- og personvask hentes med spand i den nærliggende søen om sommeren og som is ved standen om vinteren.
- 2 årlige anløb fra RAL, hvis is-forholdene tillader det.
- Et depot uden hverken fryse- eller kølefaciliteter drevet af Pilersuisoq med konserver og andre livefornødenheder, der holder åbent et par timer dagligt i hverdagene. At der ikke er el i bygden begrænser varelageret.
- En uddannet sundhedsmedhjælper, der benytter egen bolig og som ved sygdoms- eller ulykkestilfælde skal løbe frem og tilbage til servicehuset for at kommunikere med den regionale sundhedsvagt i Ilulissat via satellittelefonen.
- Bygden anløbes en gang årligt med brændstofforsyninger. Disse blev tidligere opbevaret i tromler, men i 2016 flyttede Polar Oil det eksisterende tankanlæg fra Moriusaq til Qeqertat.
- Kommunens tekniske forvaltning har en deltidsstilling, så en lokal medarbejder henter dagrenovation og natrenovationsposer ved husene. Der er trillebør til gods- og varetransport samt til at

transportere poser med dag- og natrenovation. Medarbejderen står desuden for at sikre vand og brændstof til skolen.

- Der er en lille dump vest for bygden, der tilgås via en smal, ujævn sti, hvor brædder er lagt ud for at muliggøre kørsel med trillebør.

Kommunens renovationsmedarbejder med trillebøren foran skolen

Tele Greenland har tidligere etableret mast til telekommunikation i bygden. Den har gennem længere tid har været ude af drift, fordi deres formelle forsyningspligt ophørte med fratagelsen af bygde-status. Selve masten og en større samling af gamle batterier står stadig opstillet. På grund af lukningen af tele har kommunen måtte iværksætte en satellittelefon. Det er en dyr løsning og et eksempel på at sektoriseringen i selvstændige selskaber kan betyde, at relativt marginale besparelser på driftsomkostninger i ét selskab skaber udgifter ét andet sted i Grønland. Her skaber det desuden dårlige levevilkår for befolkningen og barrierer for at udvikle erhvervsgrundlaget.

Der er i sommeren 2017 gennemført en undersøgelse af vandressourcen af en studerende ved Arktisk Teknologi, og der vurderes til at være tilstrækkelig vand til både lokalt forbrug samt et bygde-indhandlingsanlæg (Sørensen 2017)

Inatsisartut har netop afsat midler til etablering af elforsyning og vandforsyning, der planlægges taget i brug i 2019. Dette følges op i kapitel 5.

Eksistens- og erhvervsgrundlag samt udviklingspotentialer

Tilsyneladende har Qeqertat distriktets bedst fangst- og fiskerigrundlag. Det er her, at langt størstedelen af distriktets narhvaler fanges, og det fortælles, at der ud for Qeqertat er det bedste fiskeri af hellefisk inklusiv de største hellefisk. Samtidig er det i fjeldområdet nord for Qeqertat, at størstedelen af rensdyrjagten foregår.

Mange lokale peger på, at en indhandling i Qeqertat kan forlænge fiskeperioden med ca. en måned i hver ende, fordi isen kommer tidligere og ligger længere inde i fjorden ved Qeqertat, og det i 'skul-

dersæsonen' ikke er forsvarligt eller muligt at transporteres fisken til Qaanaaq. I den periode, hvor det er muligt at transportere hellefisken over isen til Qaanaaq, foregår det enten ved, at fangerne selv kører fiskefangsten på hundeslæde eller en slæde efter en snescooter, eller at fabrikken sender en bil, der kører over isen for at hente fangsten. Med hundeslæde tager dette en dag hver vej. En indhandling i Qeqertat vil mindske denne transport, der kræver store ressourcer og periodisk kan være farlig.

Fiskeri af hellefisk ud for Qeqertat

En eventuel udvikling af en lokal indhandling i Qeqertat knytter sig til en diskussionen om udviklingen af bygden, som tages op i 5 og 6.

Den sociale funktion

Det er tydeligt, at det at bo i Qeqertat gennem mange år har været et tilvalg. På en række områder ville livet være langt lettere at leve i eksempelvis Qaanaaq, hvor serviceniveauet er markant højere. Men der er en bedre fangst ved Qeqertat, og alle interviewede peger på fangstmulighederne som forklaring på, at de bor der. Flere nævner også den decentrale beboelse med stor frihed som en særlig kvalitet. Det betyder også, at det er relativt ressourcestærke personer, der vælger at bo der, men at deres primære ressourcer er centreret omkring fangst og fiskeri og håndtering/forarbejdning heraf. I den forbindelse bør det nævnes, at flere af kvinderne indgår aktivt i såvel fangst- som fiskeriet. Det betyder på den anden side, at befolkningens ressourcer omkring mere administrative og akademiske opgaver, virksomhedsledelse etc. formodentlig er mere begrænsede. Det er også et meget lille samfund med langt til faglig hjælp og intervention, hvis der er akutte problemer eller sociale problemer i familierne.

Tekniske, planmæssige og ingeniørmæssige udfordringer for udvikling

Med etablering af elværk og vandforsyning fjernes en afgørende barriere for erhvervsudvikling i Qeqertat. Dette åbner også for at teleforbindelsen genoprettes.

Skolen, der også fungerer som kirke, lider efter sigende af skimmelsvamp.

Servicehuset er meget gammelt og småt og uden egentlige bade faciliteter eller vaskeri.

Flere huse er i acceptabel stand, om end de ofte er små. Der er bl.a. 4 nyere, mindre huse af Panbo typen. Enkelte andre beboede huse er reelt uegnede som menneskeboliger.

Der er boligmangel i bygden, og der er en del indbyggere i Qaanaaq og Siorapaluk, der giver udtryk for, at de gerne ville flytte til Qeqertat, hvis der var egnede boliger, og i særdeleshed hvis serviceniveauet hæves. En tilflytning kræver udbygning med nye boliger.

Der bør etableres en 'vej' op til dumpen, så affald kan transporteres på en ATV.

Vejen til dumpen

Ligesom distriktets øvrige bosteder mangler Qeqertat en mole til anløb for atlanttrafik, men i modsætning til distriktets øvrige bosteder synes de naturlige forhold at give mulighed for at etablere en 'skonnertkaj' med tilstrækkelig dybgang.

Siorapaluk

Siorapaluk har ca. 40 indbyggere og indbyggertallet har været dalende gennem de senere år. Bygden har en på mange måder veludbygget infrastruktur, men der er behov for at udvikle det lokale erhverv og udnytte eksisterende erhvervsgrundlag på nye måder. Især turisme vil kunne udvikles, dels pga. dens nordlige beliggenhed, dels pga. den relativt gode standard for den tekniske infrastruktur og antallet af eksisterende huse. Siorapaluk beskrives ikke yderligere i denne rapport, men inddrages i analysen i det omfang det er relevant.

Savissivik

Bygden Savissivik med omkring 30 beboere er placeret i den nordlige ende af Qimusseriarsuaq (Melvillebugten). Erhvervsgrundlaget er fangst og i beskedent omfang fiskeri, og Savissivik bliver pga. transportplanlægning og klimaforandringer i stigende grad isoleret fra det øvrige distrikt. Savissivik beskrives ikke yderligere i denne rapport, men inddrages i analysen i det omfang det er relevant.

Opsamling

Qaanaaq distrikt har Grønlands laveste gennemsnitlige husstandsindtægt, og beboerne i Qaanaaq har bl.a. derfor et lavt forbrug af alle former for købevarer, kultur og rejser ud af distriktet.

Der er meget stor boligmangel i distriktet med mange små og dårlige boliger og et væsentlig vedligeholdelseefterslæb.

Distriktet har samtidig helt særlige geopolitiske, historiske, kulturelle og naturmæssige forhold i kraft af sin beliggenhed og historie og eksisterende fangstpraksisser.

Qaanaaq distrikt har række muligheder for erhvervsudvikling omkring fiskeri og turisme, og desuden potential arbejdskraft, der i dag ikke udnyttes.

Der er 4 bosætninger i distriktet med forskellige ressourcer, og der er behov for at koordinere udnyttelsen af disse.

I næste kapitel ser vi nærmere på udfordringer og institutionelle rammer for erhvervsudvikling i distriktet.

3. Udfordringer for erhvervsudvikling i et yderdistrikt

I dette kapitel vil vi kort pege på en række udfordringer, der skal håndteres i forbindelse med udvikling af distriktet, og hvor investeringer i at udvikle Qeqertat som en del af distriktet, kan være en anledning til at søge innovative løsninger.

Disse udfordringer tager afsæt i de særlige vilkår i Grønland, hvor stort set samtlige bosætninger har karakter af ø-driftssamfund, hvilket skaber helt særlige rammer for erhvervsudvikling. Det er således i høj grad centrale problemstillinger, der også har stor relevans for andre bosteder i Grønland og det øvrige Arktisk.

Centralisering og udhuling af lokal viden og kompetencer

Det kræver særlig omtanke og indsatser at opbygge og vedligeholde faglige kompetencer i små og spredte ø-driftssamfund.

Små samfund er meget afhængige af enkelt personers ressourcer og tilsvarende sårbare over for disse personers fraflytning. Det er desuden afgørende, at Qaanaaq distrikt, som det øvrige Grønland, er inde i en moderniseringsproces, hvor traditionelle former for viden og værdier bliver mindre vigtige mens afhængigheden af nye typer af viden og værdier øges. Herunder ikke mindst teknologisk viden.

Det er en væsentlig grund til, at kommunalreformen har fået meget stor betydning. Langt de fleste i distriktet oplever, at afstanden til beslutningstagere samt sagsbehandling og service er blevet meget store efter kommunalreformen i 2009. Flere funktioner planlægges og varetages nu uden for distriktet og flere faglige funktioner er tilsvarende forsvundet ud af distriktet. Der er f.eks. ikke længere en kommuneingeniør. Det skaber store udfordringer med at sikre tilstrækkeligt informerede og lokalt forankrede løsninger. Den store diskontinuitet blandt personale i den kommunale forvaltning øger denne problemstilling voldsomt.

Erhvervsdrivende, borgere og ansatte i kommunen oplever også at sagsgange og sagsbehandling er blevet meget langsommere efter kommunesammenlægningen. Der gives mange eksempler som, at man ikke får svar på mails, og at man skal ringe mange gange for at følge op, og at medarbejderne i den kommunale administration ikke er opmærksom på de klimatiske og logistiske vilkår i distriktet. Der skal f.eks. bestilles byggematerialer i meget god tid, fordi der kun er to årlige skibsanløb, som begge er inden for den korte periode fra juli til september.

Generelt kan vi se en udvikling, hvor færre og færre fagligheder og beslutningskompetencer findes lokalt i Qaanaaq distrikt. I forlængelse heraf forsvinder afgørende viden, der tidligere er opbygget om distriktets tekniske infrastruktursystemer og øvrige væsentlige lokale forhold.

Centraliseringsprocesser iværksættes som en effektiviseringsstrategi og for at styrke de faglige miljøer. Vores undersøgelser peger imidlertid på at dette dels kan være en barriere for at udnytte lokale ressourcer og skabe udvikling. Dels at der er store potentialer for besparelser med bedre lokalt forankrede løsninger, der tager hensyn til lokale forhold og kan udvikle sig i forhold til ændringer i disse. Især er driftsudfordringerne meget store og der er mange eksempler på, at der ikke er tilstrækkelig viden om de lokale systemer, vilkår og svagheder, og at udfald i driften er meget dyre og kan koste store nye investeringer.

Det er helt afgørende for udviklingen af distriktet, og i særdeleshed for at bygge og udvikle infrastruktur, boliger og fiskeri i Qeqertat, at der tilføres lokalt orienterede kompetencer, ikke kun i en bygge- og opstartsfasen, men også til at sikre en god drift og opfølgning på opståede problemer.

Disse kompetencer vil samtidig kunne løfte opgaver i resten af distriktet, ikke mindst i Qaanaaq, der kan sikre en bedre og dermed også billigere vedligehold og drift af infrastruktur som byggeri, spildevand, affald, elværk, indhandling mv.

Disse er imidlertid forankret i forskellige kommunale forvaltninger og selvstyrejede virksomheder, og der er derfor behov for nye former for koordinering og samarbejde, hvilket vi diskuterer i næste afsnit.

Behov for nye perspektiver på sektorisering og samarbejde

Sektorisering er en general udfordring, der udspringer af fordelingen af opgaver, kompetencer og midler i kommuner mellem de forskellige forvaltninger og i selvstyret mellem de enkelte departementer.

Det er en imidlertid en særlig udfordring for de grønlandske yderdistrikter, at en betydelig del af de samfundsmæssige opgaver er sektoreret til en række helt eller delvist selvstyrejede virksomheder, der ud fra almene markedsøkonomiske principper tvinges ud i (sub)optimeringer for at skabe økonomisk balance og levere det forventede overskud.

Sektoriseringen indbefatter også fordelingen af opgaver og kompetencer mellem kommunen, selvstyret og de enkelte helt eller delvist selvstyrejede virksomheder.

Konsekvenserne af sektoriseringen slår tydeligt igennem for Qaanaaq distrikt og betyder, at en række opgaver, som relativt enkelt og billigt kunne være løst, ikke løses, at de løses dårligt og/eller dyrt, og at serviceniveauet bliver unødigt ringe. Enten fordi opgaverne lander 'mellem to stole', eller fordi det selskab eller den instans, som skulle løse opgaven/udfordringen ikke selv har det nødvendige økonomiske råderum.

Et centralt eksempel er behovet for en mekaniker i byen, der vil kunne vedligeholde og reparere byens bilpark, så f.eks. ambulancen eller fabrikkens bil ikke står stille til der flyves forskellige mekanikere ind rekvideret af henholdsvis sygehusvæsnet eller Royal Greenland. Da der kun er ugentlige flyvninger betyder det, at der ofte ventes længe, inden en samfundsnødvendig bil repareres og at der desuden er en stor spildtid, som ikke udnyttes. Det betyder også at den rekvirerede mekaniker i mange tilfælde ikke har lokalt kendskab til vilkår og muligheder. Tilsvarende mangler byen og distriktet en lokal elektrikerfunktion. Et andet eksempel er manglen på kompetencer til at gennemføre tilsyn med byggeri, der medfører problemer med byggeriet for de lokale og i sidste ende kommer til at koste det grønlandske samfund dyrt.

Sådanne udfordringer vil til en vis grad kunne håndteres gennem et øget samarbejde og koordinering mellem forvaltningerne, de helt eller delvist selvstyrejede virksomheder og de lokale entreprenører. Det vil således være særdeles relevant at udvikle og afprøve nye typer af koordinering og samarbejde mellem sektorerne samt mellem nationale, kommunale og lokale forvaltninger gennem udviklingen af infrastruktur og indhandling og produktion i Qeqertat.

Kompetencer i en omstillingstid

Der er i Qaanaaq meget specialiseret og uerstattelig viden og kompetencer omkring natur, fangst og fiskeri og overlevelse i forhold til de lokale vilkår, som man bør være opmærksom på at bevare og udvikle. F.eks. bør kompetencer til at sejle og jage fra kajak, som ifølge vores interview i fare for at forsvinde, blive understøttet, da dette både kulturelt og økonomisk udgør en stor ressource for distriktet og for Grønland som hele.

Nogle unge lærer kunsten at sejle og fange fra kajak. Qaanaaq juli 2017

Blandt de mange lokale, som vi har interviewet, er der fokus på at uddanne sig til nye kompetencer i det formelle system. Således fortalte de fleste, at deres børn skulle uddannes, selv om de frygtede, at der ikke ville være arbejdspladser til dem i distriktet, og de derfor ikke ville vende tilbage efter endt uddannelse. Derved peger de på en af de centrale udfordringer for små samfund i en moderniseringsproces.

Samtidig opleves det i skolen, at mange familier har svært ved i praksis at bakke deres børn op om at gå i skole og uddanne sig. Det er en udfordring, som skolen er meget opmærksom på.

Der er som mange andre steder i Grønland eksempler på, at unge og voksne ikke er specielt motiverede til at passe deres uddannelse i skolen og i Majoriaq (og tidligere Piareersarfik). Samtidig er der som nævnt flere, der modsiger dette billede, og som uddanner sig og vender tilbage til Qaanaaq som f.eks. lærere og tømrere og kontoruddannede.

Majoriaq får henvendelser fra folk i Qaanaaq, der ønsker job i fiskeindustrien i Upernavik og efterspørger støtte som f.eks. mobilitetsydelse. Der er også opmærksomhed på mulige jobs i det kommende mineprojekt i Moriusaq med tungsand. Lederen af Majoriaq fortæller, at mange ikke er gode til papirarbejde men gode til at bruge deres hænder.

Da Qaanaaq som mange andre arktiske samfund således forandres hastigt, er det vigtigt at tænke i en fleksibel og dynamisk kompetenceudvikling, der kan bakke op om en lokal bæredygtig udvikling. Heri bør indgå både traditionelle og nye kompetencer samt formelle og uformelle kompetencer og metoder til uddannelse. Der er således behov for projekter, der kan undersøge og håndtere disse udfordringer og en udvikling i Qeqertat med en ræklingeproduktion kunne være en konkret anledning.

Fleksibel planlægning og infrastruktur

Den sidste udfordring, der skal nævnes her, er den klassiske udfordring at planlægge investeringer i teknisk infrastruktur i et omskifteligt samfund, hvor der løbende opstår nye behov og muligheder.

De store og langsigtede investeringer i fysisk infrastruktur som f.eks. el- og vandforsyning skaber rammer og muligheder for udvikling, men fastholder samtidig udviklingen på bestemte steder og i bestemte retninger. Grønlands geografiske størrelse og ø-drifts struktur gør denne udfordring endnu større og mere kompliceret end tilfældet er andre steder, da man ikke bare kan pendle eller forbinde systemer.

Udviklingen i Qaanaaq rummer mange eksempler på dette og udfordringerne heri. Som et grundliggende eksempel kan peges på, at Qaanaaq umiddelbart synes at være dårligt placeret efter flytningen fra Umanaq (Dundas) til den nuværende placering, men at mange års investeringer i infrastruktur som huse, elværk, sygehus, skole, vandforsyning og lufthavn gør det dyrt og vanskeligt at forestille sig en flytning.

Et andet eksempel er, at den etablerede bygd Siorapaluk løbende har fået fornyet sin infrastruktur, senest med et nyt elværk i 2014, mens Qeqertat savner et elværk selvom udviklingsmulighederne af mange opleves som større her.

Det er vigtigt at der sker en koordinering af investeringer. F.eks. viser investeringer i et nyt elværk i Siorapaluk, at beslutningen alene tages som led i sektorielle vedligeholdelsesplaner i Nukissiorfiit. De er ikke koblet til evt. kommunale og national diskussioner om udvikling eller analyser af bostedets udviklingspotentialer.

Jævnfør pointerne om sektorisering vil det være frugtbart at øge koordineringen af disse beslutninger. Ikke nødvendigvis fordi der kan tages rationelle og optimale beslutninger om investeringer. Således argumenterer vi ikke for, at investering i at forny elværket i Siorapaluk ikke kan være en udmærket beslutning. Men i ligeså høj grad for, at de investeringer, der tages, følges op, så potentialerne i investeringerne udnyttes. Således kan et nyt elværk være anledning til at skabe nye udviklingsmuligheder i distriktet, f.eks. at Siorapaluk søger at udnytte nye turismemuligheder, når hvalrosfangsten synes faldende.

Der er imidlertid brug for nye perspektiver på udvikling af en mere fleksibel infrastruktur, som kan moduleres og flyttes i takt med andre udviklingsdynamikker. Det vil i sig selv være et erhvervspotentiale at udvikle sådanne eksempler på infrastruktur. Det kan f.eks. være i form af modulariserede løsninger, containerløsninger og innovative byggerier og systemer.

Det vil understøtte den store mobilitet i distriktet og mange andre steder i Grønland.

Opsamling

Udviklingen af Grønland og udnyttelsen af de mange potentialer må ses i forhold til Grønland som et ø-drifts-samfund. Dette grundvilkår betyder, at de sidste årtiers forsøg på at effektivere Grønlands infrastruktur og produktionen gennem markedsføring slår særdeles tydeligt igennem.

Udfordringer med centralisering, sektorisering, kompetenceudvikling og manglende fleksibilitet hænger tæt sammen og skal håndteres i sammenhæng som en forudsætning for en lokal udvikling. Det er således en afgørende pointe, at udviklingen af erhvervspotentialerne i Qaanaaq distrikt ikke kun kan løftes lokalt, men også kræver forandringer i regionale og nationale institutionelle rammer. Her er det vigtigt at holde sig for øje, at en positiv udvikling af levevilkår og økonomi i distriktet positivt vil påvirke den samlede bæredygtige udvikling af Grønland.

Fiskeplads ud for Qeqertat april 2015

4. Fangst og fiskeri-prakisser i distriktet

Der er indhandlet hellefisk gennem nogle år i Qaanaaq. Indhandlingen er vokset siden 2012 og i 2017 er indhandlet 172 tons, hvoraf en del af fisken er forarbejdet til det såkaldte Japan-cut. Fiskeriet i Qaanaaq har således langt fra nået samme omfang, som i øvrige distrikter i Nordgrønland – Upernavik, Uummannaq og Ilulissat.

Der fiskes hellefisk i is-perioden, som i Qaanaaq begynder omkring december og varer til juli. Denne periode kan forlænges ved Qeqertat i bunden af fjorden, men det kræver en lokal indhandling i Qeqertat, da fisken kun lejlighedsvis og med besvær kan transporteres til Qeqertat pga. isen, der bryder op.

I dag kan fisken ikke opbevares i Qeqertat, men en kommende etablering af el- og vandforsyning vil åbne muligheden for både indhandling og produktion. I dette kapitel analyseres det aktuelle fiskeri og fangst i Qaanaaq distrikt som afsæt for en diskussion i kapitel 5 om udvikling af en produktion i Qeqertat.

Fiskeri ved Kangerluarsussuaq fjorden over for Qaanaaq

Is-fiskeri

Hellefisk fiskes i distriktet kun ved is-fiskeri fra december til juli. Ifølge lokale er der ikke hellefisk i området efter isen har brudt, idet narhvalerne jager fiskene ud af fjordene. Der må dog samtidig være et fødegrundlag for narhvalerne, der er tandhvaler, om end de spiser mest om vinteren.

Der hugges et hul i isen på 60-70 cm i diamener. Vores interview peger på, at tykkelsen af isen på grund af klimaforandringerne ændrer sig relativt hurtigt, således at is-perioden er kortere og isen mærkbart tyndere. Det er dog fortsat tidskrævende og koster store fysiske anstrengelser at hugge hul i isen, hvilket lægger op til at man løbende vedligeholder hullet. Der synes dog at være flere, der

ikke fisker regelmæssigt og derfor hugger huller for en dags fiskeri ind imellem. Andre må lave nye huller i forbindelse med at afprøve fiskeriet alternative steder.

Der graves hul til isfiskeri april 2015

I starten af fiskeret tilbage i 90'erne brugte man ofte kun 50-60 kroge på en langlinje, og man fangede typisk 10 hellefisk efter et par timer. I dag bruger de fleste 150-200 kroge på langlinjen, og der fanges f.eks. 60 hellefisk på en line. For at undgå, at linen fryser sammen, sættes krogene typisk rundt i kanten på en papkasse, efterhånden som de trækkes op – og igen når der sættes agn på.

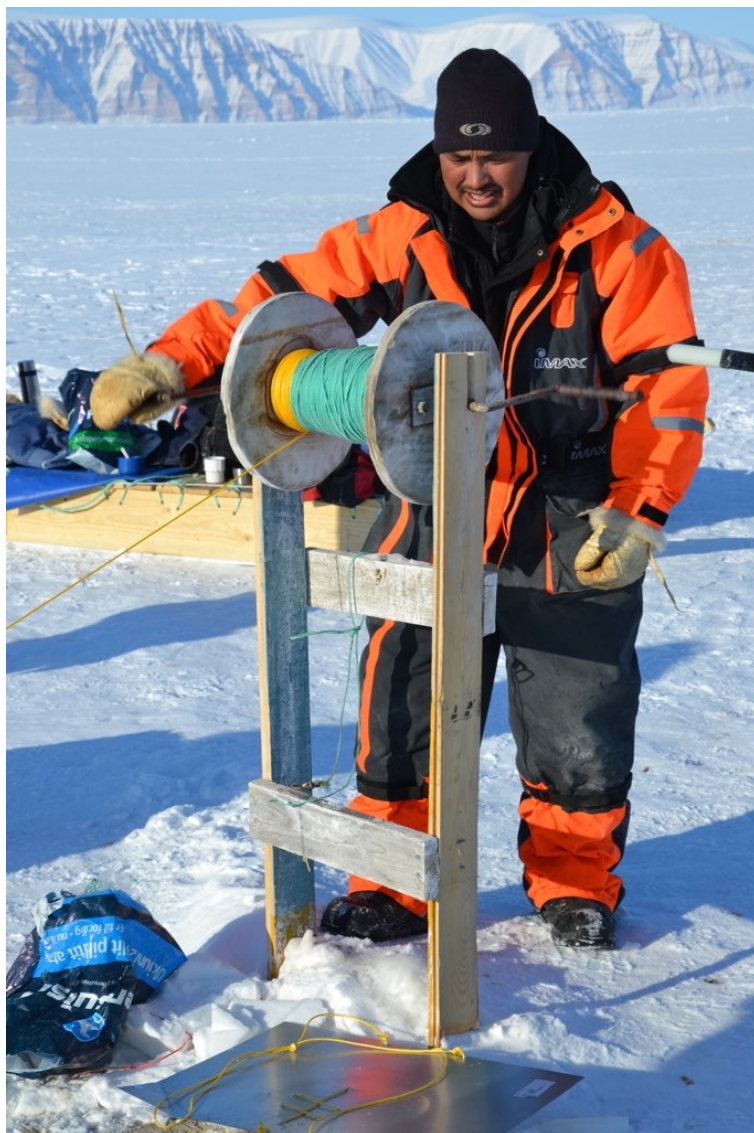

Der sættes agn på krogene

Som agn bruges amasetter, som enten købes hos Royal Greenland og/eller sendes fra bekendte syd fra i Grønland. Der bruges også lokale polartorsk, som i distriktet er relativt små.

Langlinerne sættes fra hullet i isen ved at skubbe en lodplade af sted i en valgt retning ind under isen. Der kan således være flere liner fra samme eller nærliggende huller i isen. Det sker, at fiskernes liner kommer i karambolage med hinanden, og fiskerne prøver da at redde linerne ved i fællesskab at trække de sammenfiltrede liner op i et af hullerne og der rede dem ud fra hinanden.

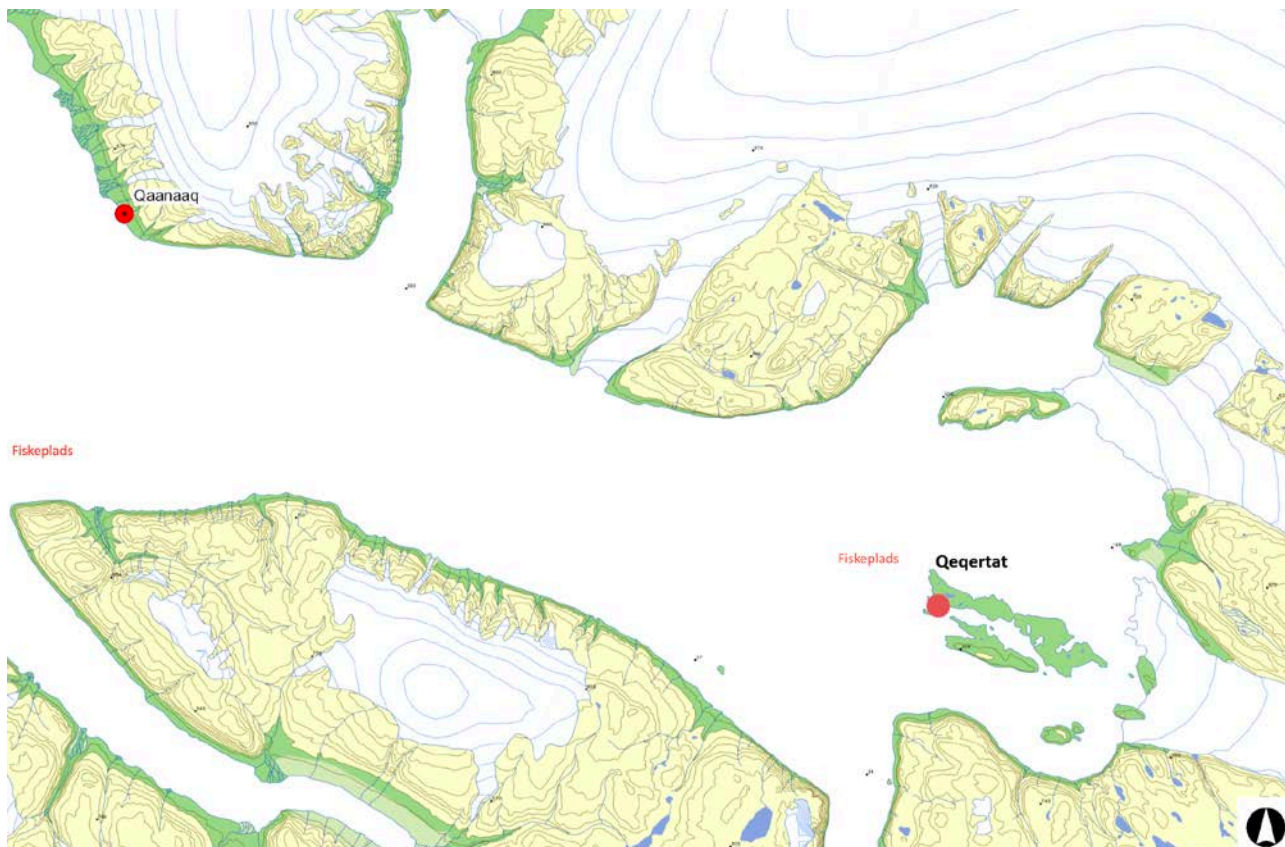
Fiskerne fortæller at kan være problemer med Grønlandshajen, der tager fiskene og ødelægger linerne. Derfor står linerne sjældent mange timer, selvom 6-8 timer ville være mere effektivt.

Linen trække ind med en ophaler (stort fiskehjul), der drejes manuelt.

Royal Greenland og KNAPP har forsøgt at introducere en mekanisk ophaler som bruges i de sydlige områder. Det skete i foråret 2015, hvor en konsulent introducerede 2 mekaniske ophalere i Qaanaaq, dels ved et møde i fiskernes hus, dels ved efterfølgende forsøgsfiskeri på isen. Der var stor interesse blandt fiskerne, men også stor skepsis. Forsøget viste umiddelbart problemer med at montere ophalerne på slæderne og også med at få dem til at virke i det hele taget. De to ophalere blev solgt med tilskud til en 'introduktionspris' på kr. 25.000. Vi har i 2017 spurgt til erfaringerne, og en af fangerne fortæller at den mekaniske ophaler er en hjælp i den mindre kolde periode, men at det er meget vanskeligt at få generatoren til at fungere i den kolde periode, hvorfor den kun benyttes i en kortere del af fiskesæsonen. Afskrivningen skal ses i forhold til at den pågældende fanger indhandlede 2 tons i både 2016 og 2017, svarende til 33.000 pr år.

Der fiskes flere steder i Qaanaaq distrikt – ud for Qaanaaq, lidt øst for Kangerluarsussuq fjorden mod Narssaq overfor Qaanaaq, i 'Skolefjorden' vest for Qaanaaq og ind mod bunden af fjorden ved Qeqertat.

Et af de brugte fiskesteder er overfor Qaanaaq lidt nordvest for Narssaq (Nunagis.gl)

For at støtte fangeres ophold på isen under fiskeret er der blevet bygget fiskehytter, der står på me-
der, og som derfor relativt nemt kan trækkes rundt på isen. Hytterne blev i en periode bygget for
midler fra Kommunen og Thulefonden og givet til KNAPP, så alle kunne bruge dem, men da de
ikke blev vedligeholdt, blev de solgt og er i dag privatejede.

Fiskehytte ud for Qeqertat april 2015

Der vurderes at være omkring 20-30 fiskehytter i Qaanaaq distrikt, der kan ses på stranden i Qaanaaq. Der kan være flere hytter, der i sommerperioden bruges som jagthytter rundt om i distriktet.

Jo længere væk fra Qaanaaq, der fiskes, jo vigtigere bliver det med en hytte til at få varmen i, lave mad og evt. overnatte i. Fiskes der inde ved Qeqertat, er det afgørende at have en fiskehytte at overnatte i. Der er dog også flere, der overnatter i Qeqertat i eget hus eller hos familie eller venner.

Indhandling

Fisken indhandles direkte af fangerne eller hentes på isen af fabrikkens bil. Prisen ved indhandling af hellefisk varierer afhængig af leveringsted. Fiskerne får 17,5 pr indhandlet kg leveret til fabrikken i Qaanaaq og kr. 16,50 ved afhentning på isen.

I dag sorteres fisk i tre størrelser på fabrikken:

- ½-2 kg
- 2-3½ kg
- over 3½ kg

Der betales ens for alle størrelser. Stort set alle fisk indhandles i frossen tilstand efter ophold og transport på isen.

Indhandling i åbentvandsperioden

Når fiskeriet stopper, og nar- og hvidhvalerne kommer ind i fjorden, indhandles der mattak til kr. 110 pr. kg. Tal fra fabrikken viser, at i alt 29 fangere har indhandlet mattak i 2016. Heraf har kun 9 indhandlet over 200 kilo. (Inughuit Seafood 2017)

Endelig indhandles der i 2017 også fjeldørred. Dette er ifølge fabrikkens ledelse for at støtte fangerne jollefiskeri uden for hellefiskesæsonen. Prisen for indhandlet ørred er kr. 7,00 pr kilo, hvilket fangerne mener er en alt for lav pris. Ingen af dem vi talte med i begyndelsen af sæsonen var derfor interesserede i at indhandle ørred. Da det var lige i begyndelsen af sæsonen, vides ikke om der senere i 2017 blev indhandlet fjeldørred.

Udvikling af nye fiskepraksisser

Det kommercielle fiskeriet i Qaanaaq må ses som en del af en omstilling af fanger-erhvervet, og der er blandt fangerne forskellige praksisser, hvilket vi vil søge at redefor i dette afsnit.

Det øgede fokus på fiskeri fremmes af, at fangst og indtjeningsmuligheder fra især narhval, hvidhval hvalros og isbjørn i løbet af de sidste årtier er blevet begrænset af kvoter og international regulering af salg af produkter fra disse dyr. Det stigende antal fangere, der ikke behersker kajak, har desuden fået en ny indtjeningsmulighed gennem fiskeriet.

Der er i de sidste år foregået en form for kollektiv læring, som er supporteret af KNAPP og Royal Greenland, der bl.a. har sendt fiskere fra Upernavik til Qaanaaq området.

Mange fisker sammen, og ofte tager fangeren større børn eller anden familie eller med ud som assistenter. Nogle fiskere eksperimenterer med at fiske nye steder eller med at sætte flere liner mv. Viden deles, men der er også en vis grad af konkurrence og beskyttelse af gode fiskesteder.

Fiskeriet er som nævnt stigende og de følgende analyser bygger på indhandlingstal fra fabrikken (Inughuit Seafood 2017):

- I 2016 indhandlede 75 fangere i alt 122 tons hellefisk og fik udbetalt kr. 2,08 mio. kr.
- I 2017 indhandlede 77 fangere i alt 172 tons hellefisk og fik udbetalt kr. 2,74 mio.

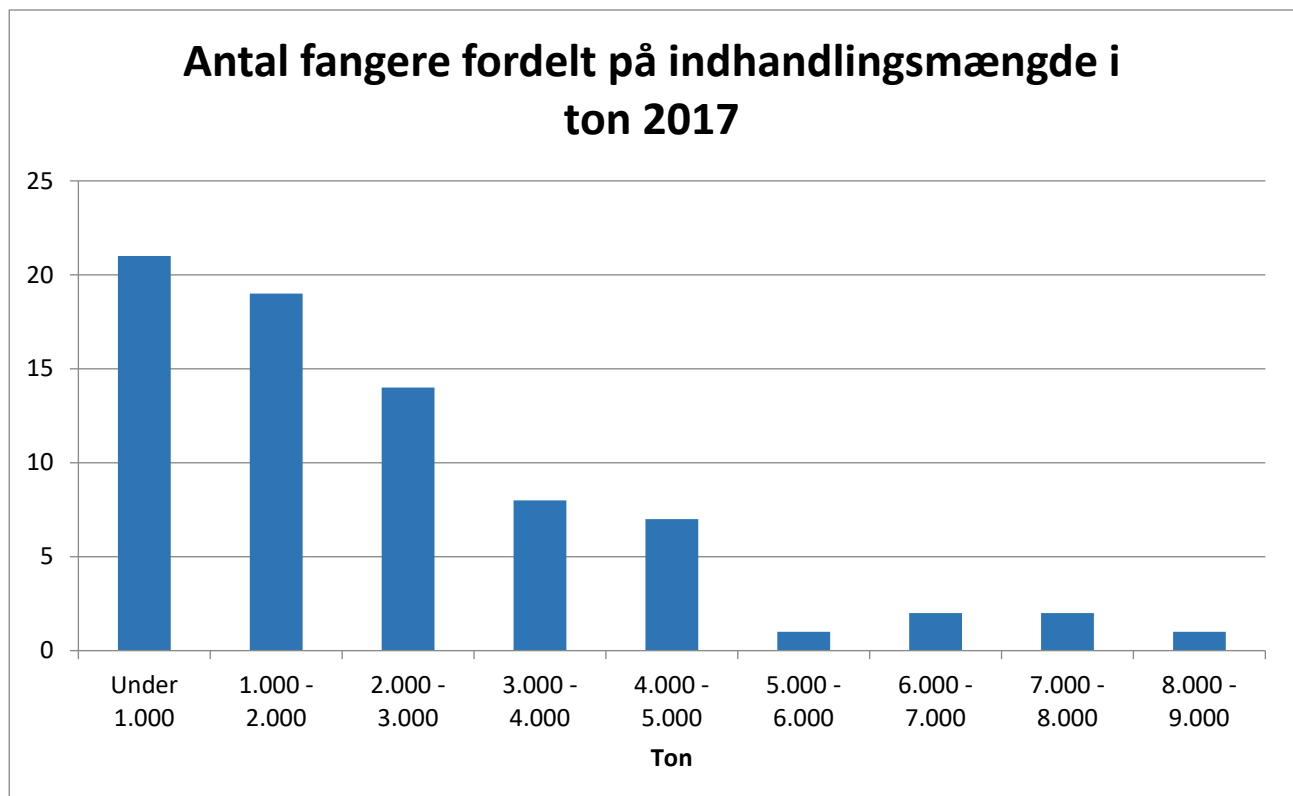
Den maksimale udbetaling til en enkelt fanger var

- i 2016 omkring kr. 104.000
- i 2017 omkring kr. 138.000.

I begge år blev der udbetalt helt ned til lige over kr. 1.000 til enkelte fangere.

Figur 3 viser at der er stor forskel på, hvor mange hellefisk, de forskellige fangere indhandlede i 2017:

- 7 fangere indhandler fra 5 og op til 9 tons.
- 29 fangere indhandler fra 2 og op til 5 tons
- 40 fangere indhandler fra 0 og op til 2 tons.

Figur 3. Indhandlingstal fra fabrikken i Qaanaaq viser antallet af fiskere i forhold til mængden af indhandlet hellefisk i 2017.

Med afsæt i tallene for indhandling sammenhold med data fra interview har vi opstillet følgende grove profiler for lokale fiskeri-praksisser i distriktet, som kan give et indtryk af fiskeriet i distriktet.

Sæsonfisker

En meget lille gruppe fiskere arbejder på at udvikle fiskeriet som en større del af deres årlige indtjening. De fisker mere eller mindre systematisk i perioden og opbygger og udvikler deres teknologi og fiskeri-teknik samt transport. Disse fangere fisker primært inde i fjorden mod Qeqertat og de afprøver løbende fiskemulighederne forskellige steder i fjordsystemet.

De større afstande skaber et behov for overnatning i fiskehytter eller i Qeqertat samt et behov for at transportere fangsten til indhandling i Qaanaaq. En del af disse fangere får fisken hentet af fabrikken i bil, når isforholdene tillader det, hvilket medfører en reduceret indhandlingspris en krone pr. kg. Når isforholdene ikke muliggør bilkørsel, arrangerer nogle af fangerne transport med en slæde efter en snescooter eller ATV, hvor de betaler chaufføren for tid og brændstof. Derudover er der enkelte fangere, der mere konsekvent transporterer hellefisken med hundeslæde med en dags kørsel hver vej med en nat eller to i fiskehytten eller Qeqertat. Når isen ikke tillader anden form for transport, fortsætter de mest ivrige med at fiske og benytter hundeslæde. Tallene viser, at selv de fangere, der fisker mest systematisk langt fra fisker fuldtids i perioden. Det er tydeligt, baseret på analysen af indhandlingsmængderne, at indtjeningen på hellefisk ikke slår til som eneste indtægt i familien.

Fiskeriet er stadig sæsonbetonet, og når isen bryder op er der stor fokus på at komme til at jage narhval og hvidhval og i sommerperioden sejles ture længere væk for at jage moskus, ren, hvalros mv.

Vores undersøgelse peger på, at fangere sammensætter deres fangst og indtjening af forskellige aktiviteter og at disse sæsonvariationen generelt passer dem godt.

Likviditetsfiskeri

En større gruppe af fangere bruger fiskeriet til at supplere fangsten og sikre midler til at betale regninger. Således er det relativt nemt at fiske et par dage i kortere afstande fra Qaanaaq by. Der er dermed i høj grad tale om det, der kan karakteriseres som 'likviditetsfiskeri' – det vil sige, at man fisker, når familien har behov for kontanter. Det skal bemærkes at der er tale om relativt små mængder og dermed en mindre indtjening.

Samtidig giver specielt den traditionelle fangst for mange familier en vis indtægt, idet en varierende del sælges gennem uformelle kanaler, f.eks. mattak og i mindre omfang hvalros- og narhvalstand, skind og husflid og således bidrager til en ikke-registreret indkomst.

Nogle fangere peger på, at der er flere lokale, der fisker ved siden af et lønnet hel-eller deltidsjob, og at dette kan være et problem for fangere især i perioder, hvor indhandlingen har været begrænset f.eks. på grund af mængden, der kan indhandles pr. dag på grund af vandrations- eller indfrysningsskapaciteten.

Subsistensfiskeri og subsistensøkonomi

Subsistensfiskeri har også relativ stor betydning for familier i både Qaanaaq og i bygderne, hvor fangst og fiskeri bidrager med en væsentlig del af familiernes fødegrundlag.

Endvidere er der i nogen grad stadig en praksis med 'kødgaver' til familier og personer, der ikke selv har mulighed for at fange. Heri indgår fiskeriet som en vigtig sæsonaktivitet.

Fritids/hjælpe fiskeri

I forlængelse af ovenstående, har vi mødt flere, der lejlighedsvist fisker eller hjælper med at fiske og som overlader til andre f.eks. en søn at indhandle fisken. Det at fiske og på den måde være ude i naturen indgår i en social praksis, som har stor betydning for mange i distriktet, og de vil ikke trives, hvis de ikke kommer ud på isen eller ud med en jolle. Det kan være en far, der er pensioneret eller en deltidsbeskæftiget. Det er vores vurdering fra materialet, at der her er tale om meget små mængder, men en praksis, som har stor betydning for den enkelte.

Det, at nogle på den måde indhandler for andre, kan få indflydelse for vedkommendes pension og/eller skat samt mulighed for at få understøttelse i dårlige perioder.

Fabrikken og produktionen

Fabrikken i Qaanaaq ejes i dag af Inughuit Seafood A/S, hvor henholdsvis Royal Greenland (RG) og Inughuit Food hver ejer 50%, dog med Royal Greenland som leder og administrator.

I 2013 måtte Royal Greenland overtage en andel fra det konkursramte Arktisk Green Food, der på det tidspunkt havde fabrikken i Qaanaaq. Inughuit Food er et lokalt selskab organiseret som et IS og med en ejerkreds blandt nogle af distriktets fangere.

Fabrikkens ældre del er opført i slutningen af 1980'erne, og er siden blevet renoveret og udbygget. I dag er der en tunnelfryser, der kan indfryse fiskene til -18 grader Celsius, før bliver lagt i fryselageret. Det muliggør, at fisken efter indhandling kan tøs så meget op, at den kan skæres til Japan-cut og derefter hurtigt fryses ned uden kvalitetstab.

Der er 2 adskilte fryserum. Da vi blev vist rundt i juli 2017 i ugen før RAL's ankomst, rummede det de to fryselager i alt 152 ton, pakket på paller klar til at blive udskibet.

Kapaciteten i frysehuset afhænger af om fiskene er hele eller pakket efter det såkaldte Japan-cut.

Før det nye frysehus og den nye tunnelfryser blev indviet satte frysekapaciteten en grænse for indhandling, dels fordi frysekapaciteten var mindre, dels fordi det ikke var muligt at forarbejde fisken til Japan-cut. Når fisken opbevares som hel og uforarbejdet fisk, fylder den betydeligt mere end Japan-cut, der kan pakkes langt mere komprimeret.

I 2017 har efterbehandlingen med Japan-cut været begrænset pga. restriktioner i vandforbruget, og det betyder, at fabrikkens frysekapaciteten ikke er udnyttet optimalt. At ikke alle fisk er produceret som Japan-cut skyldes således, at Nukissiorfiit satte en begrænsning på vand til ca. 2-4000 liter pr døgn.

I 2017 har der været omkring 12 ansatte i produktionen i hel- og deltidsstillinger. Der er flest stillinger i hellefiskesæsonen fra jan – juli, og et mindre antal stillinger – omkring 3 - gennem mattak-

sæsonen fra juli til september. Restriktionerne i vandbruget og dermed mulighederne for at skære Japan-cut medvirkede til at reduceret antallet af ansatte i højsæsonen. Flere medarbejdere har været ansat gennem flere år. Det er således et sæsonarbejde for de fleste medarbejdere, ligesom der har været perioder, hvor produktionen bliver lukket f.eks. når der ikke indhandles på grund af vejr eller nedbrug af bil. Det har ikke været muligt at få et nærmere indsigt i ansættelsesperioder.

På fangsttur april 2015

Fisken udskibes via de to årlige forsyningsskibe, der anløber Qaanaaq i den korte isfri periode, hvilket stiller krav om sikkerhed i opbevaring efter produktion til skibene ankommer fra sidst i juli og i september.

Problemer med indhandling og produktion

Fabrikken har i flere perioder i løbet af 2014-15 haft problemer med fryselager og indfrysningen, hvilket lukkede fabrikken for indhandling. Der findes ikke lokale kompetence til at servicere anlægget og håndtere de tekniske problemer, der kan opstå. Derfor kan nedbrud først løses når f.eks. en frysemontør rekvireret af Royal Greenland bliver fløjet ind.

I de sidste par år har der været problemer med gulvet i den gamle del. Det skal renoveres, før hele fabrikken kan få alle de nødvendige tilladelser til at producere fødevarer.

Et andet problem for indhandlingen har været fabrikkens bil, der henter fisk hos fiskerne på isen. Normalt henter bilen fisk i en periode fra januar til maj afhængig af isen, men f.eks. i 2015, hvor bilen gik i stykker blev det vanskeligt at transportere fiskerne til Qaanaaq. Det tager en dag med hundeslæde at køre fisk fra isen ved Qeqertat til indhandlingen i Qaanaaq.

Der er ikke en havn eller mole, der giver adgang fra isen over revet /isskruningerne til fabrikken med hundeslæde. Fiskerne fortæller, at det er ofte svært at trække hundeslæderne op til fabrikken, og at det slider for meget på mederne at skulle trække den hen over sandet.

Organiseringen af fabrikkens praktiske indhandling diskuteres også blandt fangeren. De undrer sig f.eks. over at fisken skal sorteres i størrelse under selve indhandlingen, selv om prisen er den samme. Denne praksis blev ifølge vores interview indført efter et besøg til fabrikken af en fagperson fra Ilulissat, fordi sådan blev det organiseret der. Det skaber lange køer blandt fiskere, der indhandler, som oplever, at de kan bruge en formiddag i en sådan kø fremfor at fiske.

Desuden diskuteres prissætningen, da der indhandles til en lavere pris end i andre distrikter og uden skelen til fiskens størrelse eller kvalitet.

Sådanne problemer ved indhandling gør det vanskeligt at planlægge fiskeriet og skaber usikkerhed blandt fiskerne.

Ejerskab og organisering af indhandling og fabrik

Der er diskussioner blandt lokale fangere og borgere om ejerskabet og ledelsen af fabrikken.

Der bliver blandt andet stillet spørgsmål ved gennemsigtigheden af ejerskabet og beslutningsstrukturen, om der ydes retfærdighed over for de lokale fiskere, samt om hvordan et evt. overskud kommer det lokale samfund til gode.

Der er et mindre antal fangere, der har betalt kr. 1.500 hver for at være medlem af Inughuit Food I/S. Samtidig stilles der betingelser om, at fangerne ikke indhandler ved andre indhandlingssteder. Det sidste giver ingen aktuelle problemer, da der ikke er andre indhandlingsmuligheder i nærheden af Qaanaaq, men det kan blive en barriere i forhold til en eventuel indhandling i Qeqertat. Da der er tale om et interessentselskab kan ejerskabet betyde, at medlemmer hæfter solidarisk for hinanden., hvilket der dog ikke var klarhed om lokalt.

Fangerne har fået fortalt at priserne for indhandling ikke kan øges i 5 år, idet selskabets økonomi skal konsolideres. Samtidig påpeges det, at der bliver overført forholdsvis mange penge til Royal Greenland for deres administration samt til honorarer til bestyrelsesmedlemmer. Det skaber bekymring og frustration blandt en del fangere, men det er ikke noget, vi har haft mulighed for at undersøge nærmere.

Det er uklart, hvordan fabrikken og dens renovering og udbygning blev besluttet og finansieret. Fabrikken og nogle fangeres aktiviteter bakkes op finansielt af Thulefonden, men det er ikke lykkedes at få et klart overblik over denne fonds støttepraksis eller status for tilskud og lån fra Thulefonden og deres tilbagebetaling og dermed fondens kapacitet.

Den eksisterende fabriks organisering og økonomi vil ikke blive yderligere belyst i denne rapport. Men en fortsat udvikling af distriktet med eventuelt nye produktionsenheder i Qeqertat kræver en udvikling af og transparens i den eksisterende praktiske og ejerskabsmæssige organisering og forankring.

Jollefiskeri

Når isen bryder, er der fokus på narhvalfangst og hvidhvalsfangst. Jollerne er på vandet fra juli til november/december. Når isen begynder at bryde op, trækkes jollerne ud over isen til våger og større

revner, hvor der fanges narhvaler, og sidst på sæsonen trækkes jollerne først tilbage, når isen er ved at lukke helt.

Efter de gamle traditioner reguleres fangsten af de store pattedyr – narhval og hvalros - i tre zoner med forskellige regler for forbrug af jolle og kajak. For at undgå spild skal narhval harpuneres fra kajak før den må skydes, og jollerne må første understøtte fangsten på forskellige måde - afhængig af zonen - efter at narhvalen er harpuneret.

Tidligere skulle narhvalen være flænset på stranden før man kunne jage den næste. Dette er for første gang i 2017 ændret til at 3 hvaler må fanges, før de skal flænses på stranden.

En jolle med kajak trækkes ud til iskanten juli 2017

De, der kan sejle kajak, er således helt centrale aktører i hvalfangsten. Der er stadig børn og unge, der lærer at bygge og sejle kajak, men et stigende antal unge har ikke lært det og det skaber et pres på de traditionelle metoder. Der er dog samtidig andre roller involveret i hvalfangst, herunder at være klar med joller, når narhvalen er harpuneret og skudt. Alle der har været med til at få narhvalen i land får fangstandel efter en aftalt model.

Andre muligheder for fangst og fiskeri er søkonger, sæl, hvalros, rendyr og moskus samt ørred, havkat, skolæst og uvak og polartorsk. Efter hvad fangere fortæller, er der en vækst af arter, så f.eks. havkat og uvak ses oftere.

Fangsten af rendyr og moskus er sæson-reguleret, og der er kvoter på narhval, hvidhval, hvalros og isbjørn.

Fisk og kød fra sæl, narhval og rendyr mv. spises lokalt – frisk, frosset eller tørret. Der er således privat produktion af tørret hvalkød og ræklinger mv.

Økologisk balance – fangst, fiskeri

Ifølge de lokale er der mange hellefisk i området, og de er størst inde i fjorden mod Qeqertat. Nogle fangere afprøver som nævnt fiskeri rundt i fjordene for at finde de gode steder. Fangerne har gentagne gange bedt om at dybderne i fjordene kortlægges med henblik på at optimere fiskeriet.

Fangere melder, at der er stigende mængder af hellefisk, uvak, havkat og rød fisk mv. Der er ikke lavet registrering af hellefiskforekomster. Der blev i 2016 givet midler til en undersøgelse af sommerforekomsten af hellefisk ved Ove Rosing Olsen. Vi har ikke fundet resultaterne af denne undersøgelse. Det er derfor ikke muligt i denne rapport at konkludere yderligere på bestanden.

Fiskeri og fangst bør fortsat blive reguleret – ikke mindst fangst af narhval, isbjørn, hvalros, rensdyr og moskus – for at sikre en økologisk balance. En mere diversificeret fangst og fiskeri vil sandsynligvis øget muligheden for en bæredygtig balance.

Der er diskussioner mellem biologier og fangere v/ KNAPP om, hvornår og hvordan dyrene tælles. KNAPP fortæller, at biologerne tælle narhval i oktober, når der er begyndt at komme is og at det ikke giver mening. De fortæller også, at de har en god dialog med nogle biologer, mens andre ikke som aftalt melder, at de er i distriktet.

På vej til narhvalsfangst ved Qeqertat august 2017

At begynde med at fiske

Fiskeri efter hellefisk i Qaanaaq er kategoriseret som forsøgsfiskeri, hvilket gør det muligt at få en licens. Derfor kan alle i princippet indhandle. Vi har en liste over licenser med 135 navngivne personer, hvoraf dog kun 75 og 76 har været aktive i 2016 og 2017 sæsonerne.

Man kan begynde at fiske med en langline med kroge. Økonomien i at anskaffe langline og et spil er overkommelig og som lod bruges f.eks. sider fra kasserede hvidevarer. Der laves liner i fiskernes hus og viden deles.

Man kan starte relativt tæt på Qaanaaq. Der er dog stadig brug for at kunne transportere fisken f.eks. en hundeslæde eller med fabrikkens bil.

Der er således relativt lave entry-udgifter, hvis man vil begynde at fiske.

Familiernes indtjening

I de fleste fangerfamilier, vi har mødt, er indtægten meget sammensat.

I forlængelse af ovenstående er den sammensat af forskellige former for fangst og fiskeri henover året. Herunder kan der være perioder med understøttelse, ligesom der er nogen, der lejlighedsvis er beskæftigede som kuske for turister.

Langt de fleste fangere er mænd, om end der er enkelte kvinder der helt eller delvist ernærer sig som fangere. De fleste familier er således i forskellige grad afhængig af, at kvinderne også har et fuldtids eller deltidsjob f.eks. i butikken, som timelærer eller med rengøring.

Gennem vores interview har vi fået indsigt i forskellige indtægtsprofiler blandt fangere. Hvor de overfor nævnt fiske-praksisser er konstruerede på tværs af de mange fiske-interview, er følgende konkrete eksempler på fangere og deres familier, som giver et indblik i fangernes indtjening.

Fanger 1

Det vigtigste er fangst af sæl, ren, hvalros, moskus og hvidhval. Han har desuden været medfanger med isbjørn og narhval. Han fisker for at få økonomien i familien til at hænge sammen og fiskeriet er stor hjælp til husleje og leveomkostninger.

Han fisker med langline ved Qaanaaq og ved Qeqertat. Han har en hundeslæde med otte hunde og overnatter nogle gange på isen ved Qeqertat. Han har indhandlet omkring 3 tons hellefisk, hvilket giver 50.000. Dertil kommer indhandling af mattak samt salg af dette til andre. Hans indtægt er større end konens, som har et fast arbejde med rengøring 35 timer om uge.

Familien har mange børn, hvoraf tre er over 18. Kun tre bor hjemme, de ældste af de tre arbejder og hjælper med huslejen. De bor hjemme, dels fordi de gerne vil, dels pga. boligmangel. Også de store drenge bidrager med en del fiskeri.

De er en af de familier, der har god økonomi ikke mindst på grund af de store sønner.

Han mener, at en indhandling i Qeqertat vil have stor betydning, fordi fiskene er større sidst på sæsonen. Han fortæller desuden, at hans kone gerne vil flytte med ind til Qeqertat og arbejde med ræklinger, hvis der var el og vand.

Fanger 2

Han fisker, fordi han kan lide det. Det er et deltidsarbejde og supplement til fangst. Han fisker primært ved Qaanaaq og har indhandlet omkring 2 tons, hvilket giver en indtjening på kr. 33.000.

Den vigtigste indkomst er imidlertid fangst, endvidere kører og sejler han gerne med turister henholdsvis forår og sommer.

Familien har 4 børn, hvor den ældste er 16. Konen har fast arbejde, men holder fri i en periode fordi det er svært at få børnepasning i sommerferien. De bidrager lige meget til familiens økonomi.

Fanger 3

Han fik skadet sin skulder, så han ikke længere kan ro kajak og kaste harpunen. Han kan godt fiske, men ikke så meget som tidligere.

Hans søn fisker inde i Qeqertat med hans slædehytte, mens han fisker fra Qaanaaq og indhandler omkring 100 kg pr. gang.

Uden for fiskesæsonen har han gennem Majoriaq fået arbejde i butikken f.eks. ved udskibningen. I perioder sejler han med turister.

I 2016 tjente han ca. kr. 20.000 på turisme, kr. 80.000 på fiskeri og kr. 20.000 som fanger/medfanger.

Sælfangst april 2015

Differentieret erhvervsgrundlag – mellem fiskeri, fangst, turisme og andet

Det er centralt for bæredygtigheden i yderdistrikter at styrke lokal selvforsørgelse gennem muligheden for at sammensætte en diversificeret, dvs. lokal forankret, fleksibel og personlig erhvervsprofil og indtjening, der kombinerer:

- fiskeri af hellefisk på isen
- fiskeri af andre fisk i sommerperioden sammen fangst rensdyr, moskus mv.
- fangst af narhval i sommerperiode
- kortere eller længere ture med turister på slæde/sejllads kombineret med og turistrelaterede aktiviteter som kunst og husflid deltidsjob – fabrik, infrastruktur mv.

En øget selvforsørgelse forbedrer levevilkår og social bæredygtighed og herunder mindsker fattigdom og sociale ydelser.

Kultur og lokale særkender

Qaanaaq distriktets unikke lokale traditioner for fangst og fiskeri er grundlag for en særlig værdiskabelse, som i dag ikke udnyttes. I stedet for at se distriktets lille fiskeri som ineffektivt er der mulighed for at øge værdien af de enkelte enheder – gennem ræklingeproduktion og gennem markedsføring af hellefisk fra Qaanaaq.

Endvidere er der i Qaanaaq distrikt unikke lokale kulturelle traditioner samt sprog og historie, der rækker på tværs af Nordvandet mod Inuit i Canada.

En værdsættelse af lokale kulturelle praksisser vil give plads til en bæredygtig og langsigtet omstilling i distriktet. De lokale praksisser og teknologier er af central værdi for grønlandsk kultur og identitet. Den vil skabe grundlag for udvikling af turisme.

Slæde på isfoden april 2015

Opsamling - Fangst og fiskeri Qaanaaq distrikt

Fangst af havpattedyr, isbjørn, ren, moskus, fugle mv. har indtil for relativt nyligt udgjort distriktets primære eksistensgrundlag, skønt det gennem flere årtier ikke har været det primære indtægts- og dermed registrerbare erhvervsgrundlag.

Der er i distriktet en længere tradition for fiskeri af hellefisk til eget forbrug og hundefoder. Subsistensøkonomien har tilsyneladende stadig en stor rolle i distriktet. Der sker dog i disse år et skifte,

hvor fangere i stigende grad fisker efter hellefisk og indhandler disse. Dette fiskeri er langt fra så stort som i andre distrikter i det nordlige Grønland. Vores analyser peger på, at fiskeriet vil kunne udvikles i distriktet.

Der synes især at være fiskeripotentialer ved Qeqertat, som ikke udnyttes tilstrækkeligt. Dette skyldes ikke mindst, at Qeqertat i dag kun er forsynet med en meget sparsom infrastruktur, der gør hverdagslivet og erhvervsudvikling i Qeqertat særdeles vanskelig.

Udnyttelsen af et formodet fiskepotentiale tæt på Qeqertat udfordres således i dag af, at der ikke kan indhandles eller produceres i Qeqertat, og at perioden for transport mellem Qeqertat og Qaanaaq på isen er kortere end fiskesæsonen. Samtidig er vandressourcen begrænset i Qaanaaq by, hvilket er en barriere for udvikling af produktionen der.

Således har Qaanaaq distrikt ikke gennemlevet den helt eller delvise omstillingsproces fra fangst til fiskeri som resten af landet. Helt centralt for distriktet er det, at historiske praksisser for fangst, vedtaget i fangerrådet sammen med Knud Rasmusen, fastholdes blandt fangere, så eksempelvis narhval i forskellige zoner omkring Qaanaaq skal harpuneres fra kajak, før de må skydes.

Fiskeri og fangst er sæsonbestemt og dette opleves som en kvalitet af de lokale og udgør også et potentiale for at fastholde og styrke et bredt og dermed mere robust erhvervsgrundlag.

Den lokale kultur med forskellige og sæsonbetonet fangst og fiskeri udgør desuden et stort turismepotentiale.

Det er vigtigt at investeringer i distriktet tager afsæt i disse særkender som potentialer, der bidrager både til lokal livskvalitet og er et potentiale for en økonomisk udvikling i distriktet og det Grønlandske samfund.

Sommeren 2017

5. En mulig ræklingeproduktion i Qeqertat

Kapitlet indledes med en præsentation af 'ræklinger' og en opsummering af erfaringer med kommerciel ræklingeproduktion i Grønland. Efterspørgslen på det grønlandske hjemmemarked og dermed prisniveauet belyses og der foretages et estimat af omkostninger til råvareforbrug og lønninger ved den nødvendige indhandling af hellefisk og forarbejdning af ræklinger. Dernæst foretages en analyse af den nødvendige forsyningsinfrastruktur og transportmuligheder og forventelige omkostninger i forbindelse med etablering og drift af en ræklingeproduktion, og det diskuteres, i hvilket omfang en indhandling af hellefisk til ræklingeproduktion periodisk vil kunne benyttes til andet formål. På baggrund af ovenstående vurderes det, om en ræklingeproduktion i Qeqertat vil kunne forventes at være socioøkonomisk rentabel.

I det følgende kapitel opstilles der tre forskellige scenarier for udviklingen af Qeqertat med og uden en ræklingeproduktion, som følges op af en præsentation af en potentiel model for etablering af en ræklingeproduktion i kapitel 7.

Hellefisk fanget ud for Qeqertat

Ræklinger

Ræklinger er strimler af lufttørret hellefisk, der er en traditionel og meget eftertragtet grønlandsk delikatesse.

Ræklinger tørres om vinteren et godt ventileret sted, og gerne under tag og evt. bag net, så de ikke tages af fugle eller udsættes for ekskrementer. Det er vigtigt, at tørringen foregår i frost, da der ellers er en tendens til, at fedtet harsker og kødet bliver gulligt og får en dårlig smag. Derfor regnes de helt hvide ræklinger fra Nordgrønland traditionelt for de fineste og bedste.

Traditionel opskæring af ræklinger

Ræklinger produceres ved med en meget skarp kniv at skære en hellefiskefilet op i 3 til 5 mm tynde strimler, hvor der skæres fra hoved mod halen, og kødet bliver siddende på skindet. Det kræver øvelse at skære ræklinger i god kvalitet. Enten kan man først filetere fisken og derefter opskære fileten i strimler, eller strimlerne kan opskæres på en hel fisk, hvor der skæres ind til benet, og strimlerne derefter 'rives' af benet, men man holder i hovedet. Uanset metode holdes strimlerne sammen to og to ved at skindet og kødet ikke er skåret helt igennem i den ene ende – tættest ved hovedet. Det muliggør, at de to strimler kan hænges parvis til tørre over en snor, en ståltråd, et søm eller tilsvarende.

Produktion af større partier

Ved kommerciel produktion kan benyttes en pålægsmaskine eller tilsvarende til opskæringen, hvorved opnås et mere ensartet resultat og en betydelig hurtigere arbejdsproces. Opskæringen foregår lettest på halvoptøede filetter. Det er vigtigt, at filletten har den rette temperatur under opskæringen: Er den for frossen, bliver den for hård at skære i, og er den for optøet, bliver kødet blødt, og der er risiko for et stort kødspild.

Flere af vores informanter fortæller, at det bedste resultat opnås med en fed fisk på over 2 kg. Hvis fisken er mindre, bliver ræklingerne for små og tynde. Der er for så vidt ikke nogen overgrænse for, hvor stor en hellefisk kan være, men jo større den er, jo vigtigere bliver det, at optøningsprocessen foregår langsomt og kontrolleret. Optøs større hellefisk for hurtigt, bliver kødet og dermed ræklingerne trævlede. Arbejdsmæssigt er det lettere at håndtere store hellefisk, og er den tilstrækkelig stor, skæres filletten typisk over på midten inden opskæring for at undgå, at ræklingerne bliver for lange.

Når der foretages opskæring med pålægsmaskine eller tilsvarende skæres filletten hele vejen igennem, og ræklingerne hænger således ikke parvis sammen i den ene ende. Det indebærer, at de ikke kan hænges over noget, men at en passende mængde hænges på et stålspyd, der stikkes gennem ræklingekødet 3-4 cm fra ræklingens ene ende. En ophængningsmetode, der også er betydeligt hurtigere, end at skulle hænge ræklingeparrene hen over en snor eller tilsvarende. Stålspiddene med ræklinger hænges til tørre på stativer i tørrerummet.

Inden opskæringen skal fisken vaskes og afskælles, hvilket kræver en del vand. Det er vigtigt, at denne proces foregår adskilt fra den efterfølgende filetering samt opskæringen til ræklinger, da hellefiskens slim kan indeholde bakterier bl.a. listeria. Det optimale er derfor, at rensningen og afskællingen foregår ved en dertil indrettet arbejdsstation, medens filetering og opskæring foregår ved en anden. Alternativt skal der foregå en grundig rengøring mellem de to arbejdsprocesser.

Den hurtigste tørring og det mest ensartede resultat opnås, hvis tørringen kan foregå beskyttet under kontrollerede forhold. Der skal som nævnt være tørt og frost, men hvis der over længere tid er for stærk frost, vil tørringen tage lang tid, da vandet i ræklingens midte vil fryse og dermed have svært ved at trænge ud og fordampe. Derfor er det en fordel, hvis temperaturen under tørringen kan reguleres, så der periodisk kan skabes et lidt varmere frostklima, hvor vandet kan trænge ud mod ræklingens kant og udtørre under den efterfølgende stærkere frost og dermed tørrere luft. For at sikre en energieffektiv produktion er det dog en fordel at foretage tørringen om vinteren, så den udendørs kolde og tørre luft kan benyttes til processen.

Ræklingerne skal være gennemtørre, inden de tages ned og pakkes, da det er en forudsætning for både smag og holdbarhed. Når ræklingerne er færdigtørrede skal de opbevares på frost helt frem til de sælges i detailhandlen.

Hele produktionsprocessen medfører et betydeligt svind. Et generel skøn er, at 100 kg hellefisk bliver til 10 kg ræklinger, men svindet afhænger af, hvor fed hellefisken er, da det er fiskens vandindhold og ikke fedt, der fordamper. Hellefisken i Qaanaaq distrikt omtales som en meget fed fisk, hvorfor der måske kan kalkuleres med et noget mindre svind. Således fortæller en lokal fanger, at ca. 20 kg fileteret hellefisk giver op til 8 kg ræklinger. Hvis der regnes med, at fileterne udgør knapt halvdelen af fiskens vægt, indikerer det et noget mindre svind.

Kommerciel produktion af ræklinger

Der har over en årrække været kommerciel produktion af ræklinger flere steder i Grønland. I det følgende opsummeres kort status og erfaringer fra udvalgte produktionsanlæg.

Den tidligere produktion i Oqaatsut er ophørt, og producenten Rodebay Fish ApS er under tvangsopløsning. Angiveligt fordi indhandlingspriserne for hellefisk i Ilulissat steg så meget, at Rodebay Fish ApS ikke kunne følge prisstigningerne og derfor mistede sit leverandørunderlag. Som en anden konkurrerende faktor nævnes, at Halibut Greenland ApS stillede som klausul over for de fiskere, der er medejere af Halibut Greenland, at de ikke må indhandle til andre end Halibut Greenlands fabrik i Ilulissat. Men der er også indikationer på, at problemer med ledelsen har været en medvirkende årsag til, at Rodebay Fish ApS måtte stoppe produktionen. Ræklingerne fra Oqaatsut blev for 4-5 år siden solgt for ca. kr. 600 pr kg, og virksomheden udgjorde en central del af erhvervsgrundlaget i bygden.

Royal Greenlands fabrik i Nuugaatsiaq producerede ræklinger om vinteren og fik i 2015 producerede 1,8 ton. I forlængelse af den tragiske naturkatastrofe med en tsunami i sommeren 2017, der førte til bygdens evakuering, er fabrikken lukket og produktionen stoppet. Den tidligere produktion på Royal Greenlands fabrik i Ukkusissat er tilsyneladende indstillet bl.a. fordi bygden ikke har tilstrækkelig vandforsyning.

Erhvervsfanger Jesper Løvskov i Ilulissat har udviklet en teknologi til at producere ræklinger i to 20-fods containere, hvor den ene benyttes til det manuelle rense- og opskæringsarbejde og den anden er en frysecontainer med påmonteret ventilator, der sikrer et tilstrækkeligt luftskifte. Så snart vejret tillader det, kan dørene holdes åbne, mens storme og evt. temperaturskifte kan håndteres ved at lukke dørene og starte fryseren. Her kan han og et par løst ansatte producere ca. 600 kg. ræklinger på et år.

Jesper Løvskov vurderer på den baggrund, at en rutineret person bruger ca. 30 timer på at rense og opskære 100 kg hellefisk til ræklinger og gennemføre den efterfølgende proces med ophængning, nedtagning og pakning af de 10 kg færdige ræklinger.

Erfaringer med produktion af ræklinger i Qaanaaq distrikt

Der har tidligere været en kommerciel produktion af ræklinger i Qaanaaq, og der er bygget et større ræklingetørrehus i vest-enden af byen. Det vides ikke hvornår huset er bygget, formodentlig omkring årtusindskiftet. Vi har heller ikke oplysninger om bygherren eller den tidligere produktion.

Der er imidlertid flere, der fortæller, at produktionen i dette tørrehus har været udfordret af, at der ved stærk blæst og storm fyger sne og sand ind i bygningen. Sandet skulle have sat sig fast på ræklingerne, hvilket betød, at dele af produktionen blev ødelagt. Der synes således at være en fælles opfattelse blandt de lokale om, at tørrehuset har en dårlig beliggenhed. I stedet peges på en bedre placering i øst-enden af byen, hvor der er mere stabil vind og mindre sand. Argumenter for den eksisterende placering kendes ikke, og der er ikke foretaget en analyse af kvaliteter den alternative placering.

Efter flere års pause blev der i foråret 2016 igen produceret ræklinger på initiativ af Royal Greenland, som blev solgt til forretninger i Nuuk. Inden produktionsopstart blev der opsat krydsfinersplader på bagsiden af huset ind mod skrænten og mod øst for at skabe læ mod sne og sand. Opsætningen af plader vurderes som en god løsning for at undgå fygning med sne og sand.

Ræklingetørrehuset i Qaanaaq juli 2017

Der er ikke vand i tørrehuset, hvilket besværliggør produktionen. Rensningen og opskæringen foregik derfor på fabrikken, og de opskårne ræklinger blev efterfølgende successivt kørt op til ophængning i tørrehuset. Der blev kørt i alt 3 scantainerne med udskårne fisk fra fabrikken til ophængning, hvilket optog mindre end en tredjedel af arealet i tørrehuset.

Ræklingerne hang i tørrehuset fra januar til maj, hvor der begyndte at blive problemer med varme og fluer. Hvorfor tørreperioden blev så lang vides ikke, men det kan hænge sammen med, at der konstant har været koldt, og at vandet fra ræklingens midte derfor ikke har kunnet trænge ud og tørre. Til sammenligning fortæller en lokal fanger fortæller, at hun tørrer ræklinger til eget forbrug på et par uger afhængig af vejret, og Jesper Løvskov i Ilulissat bruger omkring 4 - 6 uger.

At der ikke er indlagt vand i tørrehuset skaber også udfordringer i forhold til rengøring og medarbejdernes hygiejne.

En barriere for ræklingeproduktion i Qaanaaq er vandforbruget. Der skal bruges en del vand til at vaske og afskælle fiskens skind inden opskæringen. Som nævnt mangler Qaanaaq vand i hele vinterperioden, og derfor valgte Nukissiorfiit i vinteren 2017 at rationere vandet til fabrikken til den samlede produktion og rengøring.

Det har ikke været muligt at få oplyst, hvorfor der ikke fortsat bliver produceret ræklinge i Qaanaaq. Ifølge fabrikslederen er beslutningen taget af Royal Greenland. Udfordringen med tilstrækkelig vandforsyning indgår formodentlig som del af beslutningsgrundlaget. Det vides ikke om produktionsforholdene fortsat er godkendt til levnedsmiddelproduktion.

Efterspørgsel og pris

Der er som nævnt stor efterspørgsel efter ræklinger på det grønlandske hjemmemarked, og gennem flere år har produktionen ikke været tilstrækkelig.

Estimat over efterspørgsel

På vegne af nærværende projekt henvendte erhvervschef i Qaasuitsup Kommunia, René Heilmann, sig i sommer 2017 til de tre største fødevaredetaillkæder i Grønland, hvor tilbagemeldingen var:

- Pisiffik forventer at kunne sælge mere end 5 ton årligt.
- Pilersuisoq forventer som minimum at kunne sælge 2 ton årligt.
- Nunaanni Brugseni forventer at kunne sælge 3 ton årligt.

Samlet giver det en efterspørgsel fra detailkæderne på det grønlandske hjemmemarked på godt 10 ton. En sådan produktion vil muligvis afløse en del af den eksisterende småskala subsistensproduktion og salg.

Omkostninger til råvarer og løn ved ræklingeproduktion

For indeværende er indhandlingsprisen for hellefisk i Qaanaaq kr. 16,50 pr kg. I den følgende beregning er denne sat til kr. 20,00 pr. kg, da der må forventes en vis løbende prisudvikling, ikke mindst hvis der parallelt med den eksisterende indhandling i Qaanaaq åbnes en indhandling og ræklingeproduktion i Qeqertat.

Erfaringsmæssigt kan 100 kg hele hellefisk efter endt opskæring og tørring give 10 kg ræklinger eller lidt mere afhængig af, hvor fed fisken er. Selvom fisken i Qaanaaq regnes for fed, benyttes her et konservativt skøn med et svind på 90% af den indhandlede mængde.

Lønomkostninger ved bygdeindhandling på 100 ton

En forudsætning for at etablere en kommerciel ræklingeproduktion i Qeqertat er, at der etableres en form for indhandling med fryseanlæg til hele hellefisk enten i form af en eller flere frysecontainere eller et egentlig frysehus, hvilket der diskuteres senere. I det følgende estimat ses alene på løndelen ved en sådan indhandling.

Som regneeksempel forudsættes det, at der på en fiskesæson indhandles og nedfryses 100 ton hele hellefisk. Da vi ikke har løndata fra fabrikken i Qaanaaq laver vi følgende estimat:

Håndteringen af indhandling af 100 tons hellefisk kræver ca. 4 ansatte. Den aktuelle mindsteløn i Grønland er ca. kr. 87, og da der forventes en almindelig lønudvikling, regnes her med kr. 90 pr time.

I estimatet forudsættes desuden en produktion på 1 ton ræklinger og dermed et forbrug af 10 ton hellefisk. De resterende 90 ton, der indgår i estimatet, vil blive solgt som frosne hellefisk, hvilket der vendes tilbage til.

I forhold til ræklingeproduktion vil det være relevant med en indhandling fra 1. januar til 1. maj, da det forudsættes, at ræklingerne skal kunne nå at vintertørre, inden det bliver for varmt. Det forudsættes her, at der i den periode indhandles 80 ton, medens de resterende 20 ton i estimatet indhandles så sent på sæsonen, at det er ikke muligt at producere ræklinger af disse. Fratrukket ferie er der i perioden omkring 16 uger. Med 40 arbejdstimer pr unge bliver det 640 timer for en medarbejder eller 2560 timer for fire medarbejdere. Med en timeløn på kr. 90 giver det en lønomkostning på kr. 230.400. Fordelt på 80 ton hellefisk giver det lønomkostning på kr. 2,88 pr. indhandlet og nedfrosset kg fisk. I det følgende rundes op til kr. 3 pr indhandlet kg. hellefisk.

Hellefisk fanget ud for Qeqertat april 2015

Lønomkostninger ved ræklingeproduktion

Hele processen med afskælling, opskæring, ophængning og løbende overvågning, nedtagning samt pakning af ræklinger er særdeles arbejdsintensiv. Baseret på samtaler med forhenværende og nuværende ræklingeproducenter vurderes det som nævnt, at en rutineret medarbejder på 30 timer (fordelt over en længere periode) kan opskære, ophænge og nedtage 10 kg. ræklinger, hvortil der er gået 100 kg hele hellefisk.

Ved at benytte samme lønsats på kr. 90 pr. time til forarbejdning som ved indhandling, bliver forarbejdningsprisen af 10 kg ræklinger altså 30 timer á kr. 90 kr., hvilket giver kr. 2.700. Og dermed kr. 270 pr. kg ræklinger. Det er under forudsætning af, at medarbejderen kan arbejde deltids eller at produktionen er så stor, at der løbende er andet arbejde.

Samlede produktionsomkostninger

Samlet kan de estimerede omkostningerne til hellefisk (råvare) og løn således opsummeres til:

- Til 1 kg ræklinger benyttes 10 kg hele hellefisk á kr. 20 pr. kg. og dermed hellefisk for kr. 200.
- Indhandlingslønnen for 1 kg hel hellefisk er jf. ovenstående sat til kr. 3.
- Timelønnen for produktion af 1 kg ræklinger er jf. ovenstående sat til kr. 270.

Det giver en udgift på kr. 473 pr. kg ræklinger.

Nunaanni Brugseni har en salgspris for ræklinger på lidt over kr. 1.000 pr. kg, og i almindelighed har detailedet en avance på 20-30 %. Da der er tale om en relativt langtidsholdbar vare regnes her med en avance på 25%, hvilket med en salgspris på kr. 1.000 pr. kg. vil betyde kr. 250 pr. kg.

Der vil således være en forskel på omkring kr. 275 pr. kg ($1.000 - 473 - 250 = 277$) til at dække de øvrige omkostningerne som el og vand, fragt, afskrivninger af produktionsanlæg, løn til ledelse og administration samt fortjeneste og opsparing til vedligehold og nye investeringer mv. I det følgende vil der blive set på udvalgte af disse.

Nødvendig forsyningsinfrastruktur

Principielt vil det være muligt at starte en produktion af ræklinger i Qeqertat, uden der først etableres en el- og vandforsyning, men der vil i så fald være tale om en småskalaproduktion på et lavteknologisk stade. Derfor ses det i nærværende rapport som en forudsætning for at etablere en ræklingeproduktion i Qeqertat, at der i bygden etableres en el- og vandforsyning.

Forundersøgelse om vand

En undersøgelse af Qeqertats vandpotentialer peger på, at der er tilstrækkelig med vand til 100 indbyggere samt til et bygdeanlæg til fiskeindhandling og forarbejdning, og at en sådan vandforsyning vil koste i størrelsesorden kr. 12 mio. at etablere. (Sørensen 2017)

Inatsisartut beslutning om el- og vandforsyning

I forbindelse med vedtagelsen af finansloven for 2018 besluttede Inatsisartut at afsætte kr. 18,5 mio. til etablering af et elværk og en vandforsyning i Qeqertat. Nukissiorfiit forventer, at bevillingen på Finansloven i grove træk kan dække omkostningerne til etablering af en el- og vandforsyning med tilhørende rør- og ledningsnet. Det er intentionen, at det skal dimensioneres, så det under hensyntagen til et potentielt voksende indbyggertal kan forsyne såvel bygdens indbyggere som en fiskeindhandling og forarbejdning med fryseanlæg.

Nukissiorfiit planlægger at sætte arbejdet i udbud i marts 2018, så de første materialer kan sendes med skib og det indledende arbejde påbegyndes i sommeren 2018, således at elværk og vandforsy-

ning er klar til ibrugtagning sidst på sommeren 2019. (Møde med Nukissiorfiit onsdag den 22. november 2017).

Den tidligere flytning af tankanlægget fra Moriusaq betyder, at der er tilstrækkelig forsyning og opbevaring af brændstof til bygdens samlede drift inklusiv en fiskeforarbejdning.

Som følge af den genindførelse af enspris for el og vand, der blev vedtaget af Inatsisartut i forbindelse med vedtagelsen af Finanslov 2018, vil driftsomkostningerne for el og vand for en eventuel indhandling af hellefisk og produktion af ræklinger være sammenlignelige med de omkostninger, der vil gælde for størstedelen af landets fabrikker. El- og vandomkostningerne i Qeqertat vil således primært være afhængig af modellen, der vælges for indhandling og ræklingeproduktion.

Logistiske udfordringer

Qeqertat er et af de mest isolerede bosteder i Grønland, og det vil derfor være forbundet med nogle udfordringer at få eksporteret ræklinger fra Qeqertat til resten af Kysten i Grønland. Der er i udgangspunktet to muligheder:

1. At de færdige ræklinger pakkes i frysecontainere og sendes med RAL til Sisimiut eller Nuuk, hvorfra de distribueres til resten af Kysten.
2. At ræklingerne successivt køres til Qaanaaq, når isen kan bære biltransport, og derfra flyves enten til den enkelte butikskædes hovedlager eller direkte til de byer, hvor butikkerne efter-spørger ræklinger.

Med RAL

Afhængig af isforholdene besejles Qeqertat en til to gange årligt, og ligesom for de øvrige bosteder i Qaanaaq distrikt skal alt prammes ind og ud. Hvor der i Qaanaaq kun kan prammes ved højeste højvande, kan der ved Qeqertat prammes stort set i døgndrift.

Antallet af ræklinger i en 20 fods container, afhænger naturligvis af, om ræklingerne færdigpakkes lokalt i vakuumposer med etikette til detailhandel eller som bulk til senere detailompakning.

RAL's pris for en 20 fods container fra Qeqertat til Nuuk er ca. kr. 20.000 (RAL's *Fragttarif 2015*, der fortsat ligger på ral.gl.) Med den nye fragtstruktur kan der forventes ændrede og formodentlig noget højere priser. Der estimeres en omkostning for skibsfragt på ca. kr. 5 pr. kg inkl. forventede prisstigninger.

Flyfragt

Hvis Royal Greenlands bil benyttes til lejlighedsvis at køre ræklinger ind til Qaanaaq, vil de kunne flyves til Nuuk eller direkte til anden destination i Grønland. For en sådan biltransport skal der betales løn, benzin samt reparationer og afskrivninger på bilen. Dertil kommer flyfragten, som ligger på omkring kr. 1.450 for 20 kg. eller en fragtomkostning på i omkring kr. 75 pr kg. Der vil dog formodentlig kunne forhandles en billigere fastprisaftale.

En fleksibel løsning

Uanset valg af transportform vil der efter fragtomkostningerne være omkring kr. 200 - 270 pr. kg til at dække de faste driftsomkostninger til el, vand, afstivninger mv. samt fortjeneste. Det anbefales derfor, at der benyttes en fleksibel tilgang til transporten, så der primært satses på skibsfragt, men at det kombineres med lejlighedsvis bil- og flyfragt.

Et produktionsanlægs øvrige potentielle anvendelsesmuligheder

Som nævnt er der aktuelt flere udfordringer ved den eksisterende indhandlingsinfrastruktur i Qaanaaq distrikt.

Fabrikken i Qaanaaq har begrænset og beskeden frysekapacitet, hvilket sætter en grænse for, hvor meget der reelt kan fiskes i distriktet, og frysekapaciteten skal ses i tæt sammenhæng med byens vandpotentiale. Når der indfryses hele hellefisk, er den maksimale frysekapacitet 160 til 200 ton, og med de begrænsede vandressourcer og høje produktionsomkostninger er det socioøkonomisk problematisk at foretage en forarbejdning. At der i dag til en vis grad foregår en opskæring af hellefisken til Japan-cut skyldes, at vandproduktionen i Qaanaaq er voldsomt subsidieret. Det kan forventes, at produktionsomkostningerne til vand og dermed subsidieringsgraden vil blive noget reduceret, når Nukissiorfiit har bygget de to nye planlagte vandtanke, men selv med to nye tanke vil vandressourcerne være særdeles beskedne. Det kan derfor ikke forventes, at Nukissiorfiit vil billige en betydelig forøgelse af mængden eller forarbejdningsgraden af hellefisk. Det betyder samlet set, at fabrikkens frysekapacitet udgør en begrænsning for, hvor meget der kan indhandles i distriktet.

Tørring af narhvalskød på stranden juli 2017

Den anden udfordring er, at en stor del af hellefisken fanges inde ved Qeqertat med lang transport og deraf følgende omkostninger til enten fangeren eller Royal Greenland. Og som nævnt opstår der i løbet af vinteren flere perioder med sprækker i havisen, der umuliggør transport med bil og sne-

scooter og periodisk også med hundeslæde. Dertil kommer, at fiskesæsonen samlet set er omkring to måneder længere inde ved Qeqertat, hvilket ikke kan udnyttes i dag.

Hvis kapaciteten af indhandling samt fryselager skal udvikles i distriktet, peger dette derfor på at fremfor at udvide frysekapaciteten i Qaanaaq, hvor der også fremover vil være vandmangel, kan en eventuel udvidet indhandlings- og frysekapacitet placeres i Qeqertat.

Efter en etablering af el- og vandforsyning vil der formodentlig være rigeligt med vand til en fiskeproduktion. I et senere afsnit vil en model herfor blive skitseret.

Bifangst

Som bifangst til hellefisk fanges der et ikke ubetydeligt antal rokker, der ikke bruges i nogen særlig grad lokalt, enkelte bruger dem til hundemad. 'Vingerne' kan imidlertid spises og serveres som en delikatesse f.eks. på Hotel Arctic i Ilulissat. Det bør undersøges, om det vil være økonomisk rentabelt at indhandle rokvinger til eksport.

Lokale fangere fortæller desuden om øget fangst af havkat, uvak, skolæst og andre arter. Nogle af disse vil formodentlig også kunne fiskes i åbentvandsperioden, og det bør derfor løbende vurderes, om en indhandling af nogle af disse arter set fra et socioøkonomisk perspektiv vil være hensigtsmæssigt på grund af de arbejdspladser, der skabes samt for at optimere udnyttelsen af fryse- og produktionskapacitet mv.

Narhvalskød om mattak

Når isen bryder op, stopper fiskeriet efter hellefisk, og narhvalerne søger ind i fjorden, og størstedelen af distriktets narhvalsfangst foregår i farvandet ud for Qeqertat. Narhvalsfangsten foregår dermed i en anden periode end en eventuel indhandling af hellefisk i Qeqertat. Det er derfor mulighed for også at indhandle mattak, ligesom fabrikken i Qaanaaq i dag indhandler mattak fra nar- og hvidhvaler. Der er i almindelighed ikke veterinære problemer med at få godkendt, at et indhandlingsanlæg både håndterer hellefisk og produkter fra narhval, når blot det ikke foregår samtidig. Hvis der i sommerperioden skal foregå en parallel indhandling af forskellige fiskearter og mattak, er det muligt, hvis der foregår en separat håndtering.

Hvis der er tilstrækkelig ledig frysekapacitet i Qeqertat kan det overvejes også at indhandle narhvalskød til eksport til det øvrige Grønland. Det er dog ikke undersøgt om alt kød fra hvalfangsten i dag bruges lokalt eller der er et overskud til videresalg. Indhandlingen mattak og narhvalskød bør stoppes umiddelbart inden sidste skib, så det sikres, at der ikke ligger narhvalskød eller mattak på frys, når hellefiskesæsonen starter.

En eventuel indhandling af mattak og muligvis narhvalskød i sommerperioden, vil kunne beskæftige en til to medarbejdere, hvis det er samme kapacitet som i Qaanaaq. På den anden side vil det formodentlig betyde en tilsvarende mindre beskæftigelse på fabrikken i Qaanaaq, da nar- og hvid-

hvaler er kvoterede, og kvoterne i distriktet set over tid fanges. Der indhandles dog kun mattak og ikke nar- eller hvidhvalskød i Qaanaaq, så en kombineret indhandling af narhvalskød og mattak i Qeqertat vil formodentlig få færre konsekvenser i Qaanaaq.

Indhandling af mattak i Qaanaaq september 2014

Rensdyrkød

I fjeldområdet nord for Qeqertat fanges der om efteråret rener, men det vides ikke med sikkerhed, hvor stort omfanget er. Der vil formodentlig ikke være potentialer for en eksport af rensdyrkød til det øvrige Grønland, men en mulighed kan være at indhandle rensdyrkød i Qeqertat til salg i Qaanaaq. I givet fald skal det undersøges, om der vil være tilstrækkelige mængder og lokal efterspørgsel, da størstedelen af fangsten i dag formodentlig distribueres internt i de enkelte familier.

Hvis der etableres en indhandling af rensdyrkød i Qeqertat, er det vigtigt at kødet transporteres til Qaanaaq, så snart islægget tillader det, så det ikke optager plads og dermed forhindrer indhandling af hellefisk.

Økonomisk råderum for en ræklingeproduktion

Baseret på ovenstående beregninger kan det konkluderes, at der med den eksisterende efterspørgsel og dermed kilopris på ræklinger vil være et økonomisk råderum til at foretage investeringer i en ræklingeproduktion – under forudsætning af, at Nukissiorfiit etablerer den planlagte el- og vandforsyning.

Med en fleksibel tilgang vil der også være potentialer for, at et fryseanlæg vil kunne anvendes til andre formål udenfor ræklingesæsonen, og at beskæftigelseseffekten dermed vil kunne forøges til flere perioder i løbet af året.

Afskrivningstiden og den eventuelle forrentning vil bl.a. afhænge af hvilken form for anlæg, der etableres samt den samlede produktionsmodel. I det følgende kapitel vil forskellige scenarier blive præsenteret.

Qeqertat

6. Scenarier for Qeqertat og en eventuel ræklingeproduktion

Der er flere forskellige muligheder for at udvikle fiskeriet i Qaanaaq distrikt med og uden en ræklingeproduktion i Qeqertat. I det følgende beskrives tre udvalgte scenarier, hvor forskellige løsningsmodeller og deres beskæftigelses- og øvrige effekter for distriktet diskuteres.

Scenarie 1. Ingen indhandling eller ræklingeproduktion i Qeqertat

Hvis der ikke etableres indhandling eller ræklingeproduktion i Qeqertat, vil der formodentlig ikke ske de store ændringer i distriktet. Etableringen af en el- og vandforsyning vil øge levestandarden betydeligt for de nuværende beboere og desuden få enkelte andre fangerfamilier til mere permanent at flytte til Qeqertat for at få nemmere adgang til hellefisk og narhvaler.

Med el- og vandforsyning er det forventeligt, at Pilersuisoq vil udvide med frysevarer, og at Tele vil genetablere bygdens teleforbindelse. Ligesom det er tænkeligt, at kommunen vil bygge et servicehus med brusebad og vaskeri mv.

Den eksisterende, ikke benyttede, telemast i Qeqertat

Denne proces vil skabe enkelte nye arbejdspladser til de nuværende beboere eller tilflyttere inden for hvad, der bredt kan karakteriseres som servicefag. Der vil formodentlig være brug for et mindre antal nye boliger. Disse vil aflaste boligsituationen i Qaanaaq by.

Der vil formodentlig være flere fangere fra Qaanaaq og Siorapaluk, der periodisk vil overnatte i Qeqertat i forbindelse med fiskeri og fangst, da der vil komme bedre faciliteter som større vareudbud, mobilforbindelse, mulighed for et varmt bad mv. Med andre ord kan Qeqertat delvist få karakter af 'fangstplads' eller 'sommerhusområde', som det ses for nogle bygder i nærheden af større byer.

Kiosken i Qeqertat med det begrænsede vareudbud. Billedet er taget fra døren ind til kiosken.

Scenarie 2. Etablering af en ræklingeproduktion i Qeqertat

Der kan etableres en ræklingeproduktion i Qeqertat, der starter i en lille skala og benytter den model, som Jesper Løvskov anvender i Ilulissat med to 20 fods containere. Heraf er den ene indrettet til den manuelle forarbejdning med afskælning, vask og opskæring af hellefisk til ræklinger, og den anden til tørringsprocessen. Afhængig af produktionsmængden er det muligt, at der skal opstilles flere tørrecontainere.

Modellen fordrer, at der placeres en eller to 20 fods frysecontainere til opbevaring af fisken inden opskæring og til opbevaring af de færdige ræklinger, samt til periodisk opbevaring af de hellefisk, der er under 2 kg og som derfor vurderes som for små til ræklingeproduktion. De fisk, der ikke benyttes til ræklinger, skal successivt køres til Qaanaaq, når isen tillader det.

Som nævnt kan det forventes, at en rutineret medarbejder, spredt over en periode på flere uger, kan producere 10 kg ræklinger på 30 timer. Hvis det forudsættes, at ræklingerne skal vintertørres, og der som regneeksempel planlægges en produktion af et ton færdige ræklinger, indebærer det, at der skal arbejdes 3.000 timer i perioden fra januar til medio maj. Det betyder, at der i den periode vil være beskæftigelse til knapt 4 medarbejdere 40 timer i ugen i produktionen. Dertil kommer en deltidstil-ling til indhandling og størrelsessortering af hellefisk nogle timer om ugen.

Fordelen ved denne model er, at etableringsomkostningerne vil være relativt beskedne og afskrivningstiden tilsvarende kort. Endvidere vil produktionsmængden kunne tilpasses den tilgængelige arbejdskraft uden alt for store økonomiske konsekvenser. Således vil to medarbejdere i perioden kunne producere i størrelsesordenen 500 kg ræklinger. Hvis der er beskæftigelsesmæssig kapacitet til det, kan der opstilles yderligere en produktionscontainer og en eller flere tørrecontainere, hvilket

muliggør, at 8 medarbejdere kan producere omkring 2 ton. Uanset om der produceres ét eller flere ton ræklinger, vil det, selv når der tages højde for, at de mindste fisk sorteres fra og køres til Qaanaaq, ikke i nævneværdig grad belaste hellefiskebestanden.

Samtidig er modellen fleksibel. Hvis det skulle vise sig, at hellefisken mod forventning skulle forsvinde, eller at det ikke er muligt at rekruttere tilstrækkelig og stabil arbejdskraft, så vil containerne relativt let og for beskedne omkostninger kunne flyttes og benyttes et andet sted.

Opsætningen af frysecontainer(e) muliggør samtidig, at der vil kunne indhandles og opbevares hellefisk i starten af sæsonen og hen over vinteren, indtil det vil være muligt successivt at køre dem til Qaanaaq med bil, når isen tillader det. Det forudsætter dog, at frysecontaineren indrettes til samtidig opbevaring af hele hellefisk og ræklinger. Det vil også i sommerperioden muliggøre, at der i mindre omfang indhandles mattak under forudsætning af, at Qeqertat besejles to gange, så frysecontainerne kan tømmes for hellefisk med første skib.

Den beskæftigelsesmæssige effekt af en sådan containerbaseret model vil være de medarbejdere, der i Qeqertat måtte arbejde ved ræklingeproduktionen og den tilhørende indhandling. Den vil således være betinget af produktionsmængden. Derimod vil det ikke i nævneværdig grad ændre på det samlede fiskeri i distriktet, at der anvendes maksimalt 20 ton til ræklinger, da den primære flaskehals er frysekapaciteten i Qaanaaq.

Hvis målet eksempelvis er en produktion af 2 ton ræklinger årligt, vil der formodentlig ikke være tilstrækkelig arbejdskraft i Qeqertat, hvorfor en så stor produktion fordrer, at der flytter arbejdskraft til bygden. Således muliggør en sådan produktion, at nogle af de fangerfamilier, der taler om at flytte til Qeqertat, får mulighed for det, da der vil opstå et vist antal nye arbejdspladser med både service fag i den nye infrastruktur samt i produktionen af ræklinge. Det forudsætter dog, at der bygges de nødvendige boliger. Dette vil kunne aflaste bolig manglen i Qaanaaq, såfremt tilflytterne kommer derfra og ikke i større omfang rekrutteres fra andre distrikter.

Et permanent produktionsanlæg til ræklinger

En anden model kan være at etablere en mere permanent ræklingeproduktion med produktionsbygning og tørrehus med det mål at dække en betydelig del af efterspørgslen på det grønlandske hjemmemarked. Et produktionsmål kunne eksempelvis være 5 ton ræklinger årligt, hvilket i selve ræklingeproduktionen ville udløse ca. 20 job i sæsonen og ville forudsætte en indhandling af ca. 50 ton hellefisk over 2 kg. En sådan model vil have betydeligt større etableringsomkostninger og vil samtidig forlange, at der etableres en egentlig indhandling med frysekapacitet. Det vil samtidig forudsætte, at der flytter et relativt stort antal personer og familier til bygden, og dermed at der bygges flere huse og etableres anden nødvendig infrastruktur.

Scenarie 3. Etablering af en indhandling i Qeqertat

Som nævnt udgør de begrænsede vintervandsressourcer i Qaanaaq en barriere for forarbejdningen af hellefisk. Reelt er den socioøkonomiske set eneste rentable mulighed for øget indhandling i Qaanaaq at udvide fabrikkens frysekapacitet uden øget forarbejdning. En sådan udvidelse vil kun i beskedent omfang øge den lokale beskæftigelse i forbindelse med fiskeindhandling, da en substantiel øget beskæftigelse vil forlange en forarbejdning og som minimum Japan-cut. Til gengæld vil en større

frysekapacitet i Qaanaaq øge beskæftigelsen og indtjeningen ved fiskeriet, men som nævnt foregår en betydelig del heraf inde ved Qeqertat.

I det lys bør en etablering af en egentlig indhandling i Qeqertat indgå i vurdering som en potentiel løsning, da det vil medføre en samlet forøget indhandling i distriktet og samtidig muliggøre en forøget forarbejdningsgrad, da der er i Qeqertat vil være adgang til produktionsvand.

Hvis der i Qeqertat etableres en indhandling på eksempelvis 100 ton, vil man udvide distriktets samlede kapacitet med minimum 50%, og en indhandling på 200 ton vil betyde en udvidelse på minimum 100%. Hvis det kombineres med udskæring til Japan-cut, vil kapaciteten i Qeqertat som minimum fordobles, og produceres filletter, vil kapaciteten blive betydeligt større.

En indhandling på eksempelvis 100 ton vil erfaringsmæssigt medføre en beskæftigelse på ca. 5 medarbejdere i fiskesæsonen, hvoraf en er ansat hele året for at servicere anlægget. Hvis der ved en sådan indhandling produceres Japan-cut, vil det baseret på den nuværende beskæftigelse i Ukkusissat (Ummannaq) i sæsonen give beskæftigelse til 10 medarbejdere, medens en omlægning til filetproduktion baseret på den nuværende beskæftigelse i Ikerasak (Ummannaq) vil give beskæftigelse til ca. 25 medarbejdere i sæsonen.

Samlet set indebærer etableringen af en indhandling i Qeqertat en mulighed for en betydelig udvidelse af fiskeriet i Qaanaaq distrikt og dermed en mere stabil beskæftigelse og indkomst for en stor del af fangerne, ligesom der vil være mulighed for, at flere vil kunne komme ind i fanger/fiskerierhvervet. Det er vanskeligt at kvantificere effekten heraf, da alle, der i dag fisker, gør det som deltidsbeskæftigelse, men en mulighed for indhandling af 100 ton i Qeqertat vil for fiskerne samlet set, baseret på den aktuelle indhandlingspris, betyde en indkomstforøgelse med kr. 1,7 mio.

Hvis en indhandling i Qeqertat kombineres med en ræklingeproduktion, vil det øge den samlede beskæftigelse med medarbejderne fra ræklingeproduktionen - fratrasket deltidsstillingen ved ræklingeproduktionens selvstændige indhandling. Og omsætningen af eksempelvis 50 ton hellefisk til ræklinger vil i sig selv øge indhandlingskapaciteten.

Opsamling

Det er vigtigt at overveje de mange forskellige muligheder for at udvikle Qeqertat og fiskeriet i distriktet, når der etableres el- og vandforsyning i Qeqertat.

I dette afsnit skitseres tre forskellige scenarier:

- **Scenarie 1. Ingen indhandling eller ræklingeproduktion i Qeqertat.** En el- og vandproduktion vil øge levestandarden for de lokale beboere og tiltrække lidt flere familier fra det øvrige distrikt. Det vil blive etableret midlertidige jobs i byggeriet og i deltidsjobs i servicesektoren, men ellers ikke ske større ændringer i distriktet eller det øvrige Grønland.
- **Scenarie 2. Etablering af en ræklingeproduktion i Qeqertat.** Der kan etableres en ræklingeproduktion i Qeqertat, der starter i en lille skala f.eks. med container-moduler. Modellen er fleksibel og etableringsomkostningerne vil være beskedne og afskrivningstiden kort. Den beskæftigelsesmæssige effekt af en sådan model vil være som i scenarie 1 plus de medarbejdere, der i Qeqertat måtte arbejde ved ræklingeproduktionen og den tilhørende indhandling.

- **Scenarie 3. Etablering af en indhandling i Qeqertat.** En egentlig indhandling i Qeqertat vil medføre en samlet forøget fiskeri og indhandling i distriktet og samtidig muliggøre en forøget forarbejdningsgrad, da der er i Qeqertat vil være adgang til produktionsvand. Det vil skabe nye jobs i fiskeri og produktion. Hvis en indhandling i Qeqertat kombineres med en ræklingeproduktion, vil det øge den samlede beskæftigelse med medarbejderne fra ræklingeproduktionen.

Hver af de tre scenarier for udviklingen af Qeqertat har forskellige effekter for levevilkår, beskæftigelse, skattegrundlag i Qeqertat – samt i resten distriktet og Grønland. Det tages op i det sidste kapitel.

Langline trækkes op ud for Qeqertat april 2015

7. Konklusion - En trinvis og robust udviklingsmodel

I dette afsluttende kapitel opsummeres forudsætningerne for en bæredygtig udvikling af det spirende hellefiskeerhverv i Qaanaaq distrikt. Herunder spørgsmålet om hvordan en ræklingeproduktion ved Qeqertat kan indgå i udviklingen, samt hvilke udfordringer og potentialer dette rummer. På baggrund heraf peges på en samlet løsningsmodel for udviklingen af hellefiskefiskeriet i Qaanaaq distrikt.

Med Inatsisartut beslutningen om at bruge kr. 18,5 mio. til at etablere el- og vandforsyning i Qeqertat med ibrugtagning i 2019, er der sat gang i en potentiel dynamik, der bør udnyttes til at udvikle Qaanaaq distrikt. Det forudsætter, at der tages en rækkefølgebeslutninger med tilhørende investeringer. Hvis ikke disse beslutninger og investeringer sættes i værk, vil den forventede effekt af Inatsisartuts beslutning jf. ovenstående blive, at ca. 30 personer får el- og vandforsyning, uden at der i øvrigt sker en nævneværdig forandring og udvikling af distriktet.

Det kunne umiddelbart pege på nødvendigheden af at etablere en indhandling kombineret med faciliteter til en ræklingeproduktion i form af produktionslokaler, tørrehus mv. Men der er en række usikkerhedsfaktorer, der bør tages med i overvejelserne. Der har i Grønlands nyere historie været flere eksempler på overinvesteringer i bl.a. produktionsanlæg i forventning om store potentialer og en hurtig udvikling. Derfor foreslås i det følgende en mere robust tilgang med gradvise og fleksible udviklingsmuligheder, der løbende kan tilpasses.

Konkretisering af lokal bæredygtig udvikling

Det er afgørende, at udviklingen foregår på et bæredygtigt grundlag. I dette afsnit har vi søgt at beskrive, hvordan dette udmøntes i den konkrete analyse.

Analysen kobler den biologiske bæredygtighed med socioøkonomiske og sociokulturelle aspekter.

Endvidere sættes den lokale udvikling i Qeqertat i sammenhæng med en række aspekter i det øvrige distrikt f.eks. arbejdspladser og boligforhold og endelig også med kommunale og nationale aspekter som kultur, erhverv og skattegrundlag.

Bestandsstørrelse

Fiskeriet i distriktet er relativt nyt, og der foreligger ikke nogen egentlig biologisk vurdering af bestandens størrelse. Hellefiskene i distriktet synes generelt at være relativt små, men fede. Om fiskens størrelse er et udtryk for, at bestanden er af nyere dato og flyttet nordpå som følge af klimaforandringerne, eller om den altid har været der, vides ikke. Fangerne fortæller, at 'der altid har været hellefisk i narhvalernes maver', men hvor langt tilbage er 'altid'? Den manglende viden skaber naturligvis en utryghed om, hvorvidt bestanden kan forsvinde og mulighederne for fiskeri dermed ophøre. På den anden side har der altid været nar- og hvidhvaler i distriktet, og de lever blandt andet af hellefisk.

Sammenlignet med de øvrige hellefiskedistrikter er det nuværende fisketryk i Qaanaaq på ca. 200 ton yderst beskedent, og det vil formodentlig kunne øges en del uden at udfordre bæredygtigheden, men det anbefales at holde fisketrykket relativt lavt, indtil der vides mere om bestanden.

Derfor bør tilgangen til udnyttelsen af distriktets hellefiskeressourcer være kvalitet frem for at fokusere på volumen. Det indebærer, at der skal sikres den størst mulige værditilvækst lokalt. Det kan dels ske gennem en lokal forarbejdning/forædling, dels ved systematisk at markedsføre distriktets hellefisk som noget særligt koblet til fiskens kvalitet, bæredygtighed og distriktets historie og kultur.

Og da der som nævnt ikke er de store muligheder for at øge forædlingsgraden i Qaanaaq på grund af vandressourcen, fremstår Qeqertat som det sted, hvor det vil være mest oplagt at udvikle og optimere forarbejdningen af kvalitetsprodukter – og herunder ræklinger.

Socioøkonomiske aspekter

Når en stor del af værditilvæksten foregår i distriktet gennem forædling af lokale ressourcer, øges den socioøkonomiske bæredygtighed i distriktet. Det vil have positive effekter også for kommunen og for det resterende Grønland – en øget beskæftigelse og øget indtjening for familierne samt afledte effekter som besparelser på sociale ydelser og øget skattegrundlag kommer også det resterende Grønland til gode.

En sådan udvikling af fiskeriet i Qaanaaq vil også kunne skabe erfaringer, der kan bidrage til at udvikle flere modeller for værdiforøgelse og dermed Grønlands indtjening på de naturlige ressourcer.

Samtidig anbefales det at etablere transparente ejerstrukturer, der giver lokalbefolkningen mulighed for en form for medejerskab, så det skaber en bred opfattelse af indhandling, produktionsanlæg etc. som 'vores' eller 'distriktets'. I den forbindelse bør der ses på de nævnte udfordringer med, at nogle fangere i distriktet giver udtryk for usikkerhed i forhold til beslutningsstrukturer og pengestrømme i Thulefonden og Inughuit Food I/S, da det stiller spørgsmålstejn ved transparensen.

Det er ligeledes vigtigt, at fiskeriet ikke ses som en isoleret aktivitet, men kobles til distriktets øvrige udviklingspotentialer som f.eks. turisme. Et bæredygtigt fiskeri og fangst samt lokal produktion kan bruges som afsæt for at udvikle turisme i flere sæsoner med is-fiskeri og sommerfangst. Der er en stor international efterspørgsel efter den type 'autentiske' turisttilbud, hvor turisterne eksempelvis overnatter i de små fiskehytter for senere på turen at tage med på fangstture til iskanten mv. Der ligger et afgørende potentiale i, at knytte det socioøkonomiske aspekt til både en bæredygtig udnyttelse af fiskeressourcen, da det er en del af attraktionen, dels det sociokulturelle aspekt, da det i høj grad er kombinationen af den naturmæssige og kulturelle oplevelse, der kan markedsføres. Denne turisme vil supplere turismen i det øvrige distrikt.

Sociokulturelle aspekter

I forhold til den sociokulturelle bæredygtighed er det vigtigt at fastholde de positive elementer af den 'oprindelige' eller eksisterende kultur og herunder, at fangerne hen over året kan veksle mellem udnyttelsen af forskellige arter, da det er en bærende del af den historiske og fungerende fangerkultur (Hastrup 2015). En sådan tilgang understøttes samtidig af, at der kun fiskes efter hellefisk i is-lægsperioden. Der kan således sikres en positiv synergi, hvor distriktets fangere i dele af islægsperioden fisker hellefisk, medens de om sommeren og efteråret prioriterer fangsten af nar- og hvidhvaler, hvalros, søkonger, moskus, rensdyr mv. afhængig af de forskellige arters sæson.

Også denne diversitet i fangstkulturen er samtidig en væsentlig attraktion for det segment af betalingsstærke turister, der søger de autentiske oplevelser i verdens mest isolerede destinationer, hvor

de i Qaanaaq distrikt i islægsperioden vil kunne kombinere deltagelse i fiskeriet med lange slæde- og fangsture. Dette er et potentiale, som kan udnyttes, hvis der udvikles lokale, nationale og internationale samarbejder om nye tilbud. En værditilvækst, der kommer distriktet og dermed også resten af Grønland til gode, kræver en særlig indsats med at udvikle og forankre denne udnyttelse sammen med fangere og fiskere og andre lokale.

Fra Qeqertat til Qaanaaq april 2015

Indbyggertal og mobilitet

Der bor for indeværende knapt 30 indbyggere i Qeqertat, og det sætter en naturlig grænse for den potentielle lokale arbejdskraft og dermed, hvor stor en indhandling og forarbejdning aktuelt kan være.

Der er i distriktet generelt en stor mobilitet og herunder familier fra Siorapaluk og Qaanaaq, der flytter til Qeqertat i narhvalssæsonen. Der er også flere fangere/fiskere i Qaanaaq og Siorapaluk, der har givet udtryk for, at de gerne vil flytte til Qeqertat for at fiske og fange, hvis der etableres en indhandling. Vi har ikke systematisk interviewet ægtefæller, men flere har givet udtryk for, at de gerne vil flytte med og evt. søge arbejde i indhandling og forarbejdning. Tilsvarende er der flere i Qeqertat og Qaanaaq, der har givet udtryk for, at de gerne vil arbejde ved en indhandling eller ræklinge-produktion i Qeqertat.

Hvor mange der reelt vil flytte til Qeqertat er naturligvis usikkert. Og en tilflytning til Qeqertat fordrer som minimum, at der bygges flere boliger og på sigt også et servicehus, sundhedsstation, ny skole og butik etc. – alt sammen noget der nødvendigvis vil foregå gradvist, og som dermed vil have betydning for en eventuel tilflytningshastighed.

Gradvis udvikling af en bæredygtig produktion

Det anbefales, at der arbejdes ud fra en langsigtet strategi, der har som mål gradvist at udvikle Qaanaaq distrikt til at blive mere økonomisk selvåren og styrke distriktets bæredygtighed. En sådan erhvervsudviklingsstrategi bør baseres på flere elementer, hvor bl.a. indgår fiskeri og turisme. I det følgende fokuseres primært på fiskeri.

Gradvis opbygning

Baseret på en prioritering af bæredygtighed og under hensyntagen til de eksisterende usikkerhedsfaktorer anbefales det, at der i Qeqertat foretages en gradvis opbygning af indhandling og forarbejdning, og at dette kobles med etablering af den øvrige nødvendige infrastruktur i bygden.

Under forudsætning af, at Nukissiorfiit vil være forsyningsklar med el og vand sidst på sommeren 2019, kan der med første skib leveres:

- En 20 fods produktionscontainer til ræklinger og en eller to tørrecontainer(e)
- En eller to frysecontainer(e) til midlertidig opbevaring af hellefisk til ræklingeproduktion dels som interimlager inden transport til Qaanaaq samt til færdigproducerede ræklinger.
- Byggematerialer til et kombineret servicehus, sygeplejestation og bygdekontor, der eventuelt er bygget sammen med en bygdebutik.
- Materialer til et mindre antal boliger som eventuelt kan være et rækkehus med fire lejligheder af forskellig størrelse, som dels kan benyttes til tilflyttende, dels til beboere i Qeqertat med ingen eller meget ringe bolig, da der aktuelt er en relativt stor boligmangel i bygden (Hendriksen & Johannesen 2017).

For at forebygge en overophedning af distriktets bygge- og anlægsbranche bør noget af boligbyggeriet gennemføres allerede i 2018. Det vil samtidig bidrage til at afhjælpe noget af den akutte boligmangel i Qeqertat.

En af de meget dårlige boliger i Qeqertat

Det er en forudsætning for at understøtte den skitserede udvikling, at der etableres et lokalt mobiltelefonnet i Qeqertat, hvilket forudsætter, at Tele genetablere forbindelsen til den eksisterende telemast.

De samlede foreslåede aktiviteter i 2018 og 2019 vil muliggøre, at der i løbet af vinteren 2019 produceres op til 1 ton ræklinger, samt at medarbejderne ved ræklingeproduktionen får en forsvarlig bolig, og at der i kraft af servicehuset sikres den nødvendige personlige hygiejne i forhold til fødevareproduktion. Muligheden for midlertidig opbevaring af hellefisk vil dels muliggøre, at fiskeriet inde ved Qeqertat starter tidligere, end det er muligt i dag, dels at der vil være et naturligt flow for kørsel af hellefisk til Qaanaaq, hvor de frasorterede fisk under to kg kan indgå.

Desuden vil det om sommeren som nævnt tidligere være muligt at indhandle mattak.

Hvis det er muligt at rekruttere den nødvendige og stabile arbejdskraft til ræklingeproduktionen, og at fangerfamilier fra resten af distriktet begynder at efterspørge boliger i Qeqertat for dels at være tættere på fangst- og fiskepladserne, dels at kunne arbejde i indhandling og produktion, kan der i sommeren 2020 eller 2021 sendes:

- Yderligere en produktionscontainer og det nødvendige antal tørre- og frysecontainere, der vil muliggøre en produktion af op til 2 ton ræklinger samt et større mellemlager for hellefisk til Qaanaaq.
- Byggematerialer til det skønnede behov for boliger.

Desuden kan det foreslås at der sendes byggematerialer til en butik og et nyt skolekapel, hvis undersøgelser bekræfter, at skolekapellet er ramt af skimmelsvamp.

Fortsætter den positive udvikling, kan der efterfølgende etableres en egentlig indhandling, hvorved den samlede fiske- og indhandlingskapacitet i distriktet udvides betydeligt, og de midlertidige frysecontainere kan udskibes og genindsættes i almen fragt. Viser det sig, at interessen for at bo og arbejde i Qeqertat fortsætter, og hellefiskebestanden muliggør et bæredygtigt øget fisketryk, kan indhandlingen omstilles til Japan-cut og evt. senere til filetering.

Afhængig af udviklingen kan ræklingeproduktionen fortsætte containerbaseret, eller der kan etableres større, evt. modulariserede, produktionsfaciliteter og et tørrehus.

Det afgørende for det samlede distrikts udviklingsdynamik vil dog være, at der etableres en egentlig indhandling i Qeqertat, da det vil udvide distriktets samlede indhandlingskapacitet.

Samtidig skal det fortsat overvejes at udvikle Qaanaaq distrikt som et case-eksempel på en lokal forankret kvalitativ frem for en kvantitativ værditilvækst, der samlet set øger Grønlands indtjening på de lokale ressourcer.

Hvis forudsætningerne ændrer sig

Viser det sig derimod efter få år, at der mod forventning ikke er hellefisk nok, kan såvel indhandlingen som ræklingeproduktionen uden nævneværdige omkostninger afvikles, og fryse-, produktions- og tørrecontainerne benyttes et andet sted.

Viser det sig, at der er hellefisk nok, men at tilflytningen til Qeqertat og behovet for stabil arbejdskraft ikke muliggør en nævneværdig ræklingeproduktion, kan ræklingeproduktionen afvikles, og der kan i stedet satses på en indhandling, der vil forøge distriktets samlede indhandlingskapacitet.

Dermed sikrer den forsigtige og gradvise tilgang, at der ikke foretages en overinvestering i indhandling eller ræklingeproduktion samtidig med, at de socioøkonomiske effekt af etableringen af en el- og vandforsyning i Qeqertat forsøges optimeret.

Qeqertat

Behov for udvikling af et fleksibelt koncept

Der ses således et behov for at udvikle et fleksibelt indhandlings- og produktionskoncept i forbindelse med udviklingen af Qeqertat og dermed distriktet, der kan være robust i forhold til de lokale vilkår og forandringer i forudsætningerne. Det er en konceptudvikling der vil være til gavn for hele Grønland, idet der flere steder i landet findes lokale potentialer for at udnytte levende ressourcer, der ud fra et samlet bæredygtighedsperspektiv udnyttes mest optimalt gennem en lokal og landbase-ret forarbejdning, men hvor der ikke findes den nødvendige infrastruktur.

Erfaringerne viser, at der er naturlige og/eller menneskabte fluktuationer i de levende ressourcer, som da torsken forsvandt fra Sydgrønland. Derfor vil tidshorizonten for en ressourceudnyttelse være usikker. Samtidig er det en fordel over en lidt længere periode at teste og udvikle et lokalt potentiale, inden der foretages store investeringer i permanent indhandling og forarbejdning. Der er derfor potentialer i et fleksibelt indhandlings- og produktionskoncept, der vil kunne flyttes efter mulighederne. Endvidere er befolkningen flere steder i Grønland fortsat indstillet på en vis mobilitet, så man gerne vil flytte efter ressourcer og muligheder.

Eksempelvis vil et fleksibelt og 'midlertidigt' indhandlings- og produktionsanlæg kunne anvendes til at afsøge potentialerne ved Iita (Etah) eller lige syd for Sermersuaq (Humboldt Gletscher), nordligere i distriktet, hvor nogle af fangerne formoder, at der vil være gode muligheder for fiskeri af

hellefisk. En sådan indhandling skal kun anvendes og dermed være beboet dele af året under sæsonen. Tilsvarende vil konceptet kunne benyttes til at afprøve potentialerne ved Kangerlussuaq i Ammassalik distrikt og flere andre steder.

Derfor er det afgørende, at konceptudvikling for den fleksible indhandling- og ræklingeproduktion i Qeqertat følges op af en løbende monitorering for systematisk at opsamle erfaringer og udvikle konceptet.

Beskæftigelseseffekt af den skitserede model

I det følgende vil der blive set på beskæftigelseseffekten for distriktet af den skitserede model for udvikling af indhandling og ræklingeproduktion i Qeqertat.

Byggeriet af el- og vandværk, servicehus samt et mindre antal nye boliger vil øge beskæftigelsen. Det bør tilrettelægges, så det skaber beskæftigelse og kompetenceudvikling for lokale herunder ledige tømmer mv. Nogle kompetencerne og dermed beskæftigelsen vil komme fra andre dele af Grønland og evt. Danmark.

Desuden vil etableringen af el- og vandforsyning udløse et deltidsjob i Qeqertat. Det bør overvejes, om denne stilling kan kombineres med ansvaret for Tele Greenlands kommende installationer eller andre nødvendige opgaver. I et så lille samfund som Qeqertat er det vigtigt at tænke i kombinationsbeskæftigelse og bryde med den traditionelle sektorsøjlestruktur.

I de første år vil de øvrige nye job i Qeqertat være knyttet til ræklingeproduktionen og den lille tilknyttede indhandling. Afhængig af produktionsstørrelsen vil der være 2-4 fuldtidsstillinger i sæsonen. Hvis der indhandles mattak, vil det i sommerperioden give en til to deltidsstillinger, hvilket dog også vil mindske beskæftigelsen i Qaanaaq, idet hvalfangst er reguleret af kvoter. Det kan tænkes at mere mattak vil blive indhandlet end tilfældet er nu, hvis der er muligheder for dette i Qeqertat. Hvis ræklingeproduktionen efterfølgende udvides med endnu en produktionscontainer, vil det udløse op til fire yderligere stillinger i sæsonen.

Hvis der etableres en indhandling til eksempelvis 100 ton, vil det medføre ca. 5 medarbejdere i sæsonen samt en fast medarbejder. Produces der Japan-cut af størstedelen, vil beskæftigelsen stige til ca. 10 i sæsonen, og en filetproduktion vil betyde omkring 25 arbejdsplader i sæsonen.

Hvis produktionen af ræklinger på et senere tidspunkt udvides til 5 ton, og der etableres egentlige produktionslokaler og tørrehus, vil der formodentlig samtidig foregå en teknologioptimering med tilhørende effektivisering, men potentielt vil beskæftigelsen kunne stige til i størrelsesorden 15-20 medarbejdere.

Som det fremgår kan en gradvis opbygning af ræklingeproduktion og indhandling i Qeqertat udvikle sig til blive distriktets største arbejdsplads. Hvis det eksempelvis ender med en fabrik til filetering med frysekapacitet på 100 ton kombineret med produktion af 5 ton ræklinger, kan det betyde op til 45 arbejdspladser. Det fordrer naturligvis en massiv tilflytning til Qeqertat og et markant boligbyggeri og etablering af øvrig infrastruktur.

Afledt beskæftigelseseffekt i Qeqertat

Antallet af afledte job vil naturligvis afspejles i hastigheden af den lokale udvikling.

Der er i dag en deltidsstilling som sundhedsmedarbejder samt i bygdekontoret og butikken. Dertil vil der i de første år som nævnt blive etableret deltidsstillinger i Nukissiorfiit og Tele.

Der kan derudover blive tale om en medarbejder ved servicehuset, der formodentlig kan kombineres med ansættelsen i bygdekontoret samt eventuelt en medarbejder mere ved butikken og i skolen. Endelig vil der formodentlig være behov for at øge bemanningen omkring affaldshåndtering og anden teknisk kommunal service. Men med tiden vil antallet af afledte job kunne stige betragteligt.

Socioøkonomiske effekter

Det er værd at bemærke, at de job, der gradvist kan blive skabt indenfor fiskeri, indhandling og forarbejdning vil være enten eksportorienterede eller møntet på fødevareforsyningen til hjemmemarkedet.

En produktion til det grønlandske hjemmemarked af ræklinger vil øge hjemmemarkedsproduktionen, og en samlet øget indhandling og forarbejdning vil skabe eksportindtægter og bidrage positivt til den grønlandske handelsbalance.

Selvom indtægterne fra disse job for størstedelens vedkommende vil være sæsonbetonede, vil de i et distrikt med så stor arbejdsløshed og underbeskæftigelse have betydelig positiv lokaløkonomisk betydning, der vil medføre bedre levestandard og øget omsætning i distriktet. Samtidig vil den øgede beskæftigelse betyde, at de sociale ydelser til et tilsvarende antal borgere reduceres betydeligt.

De øvrige jobs vil være kommunale eller i servicesektoren, men vil i et vist omfang kunne afløse sociale ydelser.

Behovet for kvalificeret arbejdskraft

Som nævnt bor der aktuelt ikke tilstrækkelige mange mennesker i Qeqertat til at sikre drift af el- og vandforsyning, indhandling og ræklingeproduktion, og alle disse funktioner kræver i en eller anden udstrækning oplæring eller uddannelse.

Der vil med andre ord være behov for øget arbejdskraft i Qeqertat, hvis der skal etableres en indhandling og ræklingeproduktion. I hvilket omfang denne vil kunne rekrutteres fra distriktet, kommer formodentlig an på, om der tilbydes attraktive boliger, bliver etableret et servicehus og en egentlig kiosk/butik, og i hvilket omfang jobbene opfattes som attraktive.

Det vil samtidig kræve en udvidelse af skolen i Qeqertat og muliggøre en ansættelse af en uddannet lærer, der i tæt samarbejde med skolen i Qaanaaq kan styrke børnenes uddannelsesniveau i bostedet. Det kræver dog, at det er muligt at tiltrække lærerkræfter til Qeqertat.

Det er derfor afgørende, at beslutningen om etableringen af en indhandling og ræklingeproduktion ikke ses isoleret. Det hænger uløseligt sammen med, om der samtidig investeres i de nødvendige boliger, servicehus mv. og sættes ind for at udvikle de lokale menneskelige ressourcer og tiltrække enkelte ressourcer til distriktet.

Kompetenceopbygning

En forudsætning for at etableringen af en indhandling og ræklingeproduktion skal blive en succes er, at der helt fra starten sikres den nødvendige oplæring af nøglemedarbejdere i såvel indhandling som ræklingeproduktionen. Det kræver, at der rekrutteres en person med de nødvendige faglige og menneskelige kompetencer til at stå for oplæring og løbende drift, og som kan være den hovedansvarlige under etablerings- og opbygningsfasen.

Det er vigtigt at en funktion som f.eks. Majoriaq kan bygge bro mellem de konkrete potentielle arbejdstagere i distriktet og de nye jobs samt følge op på evt. problemer, der måtte opstå.

Den sæsonbetonede kombination af fiskeri og fangst understøtter traditionelle og lokale kulturer og kompetencer. Det vil være vigtigt at synliggøre og understøtte disse som lokale særlige kvaliteter.

Sammenhængende dynamiker

Rapportens vurdering kobles således en række potentielle aspekter og dynamikker som følge af etablering af el- og vandforsyning samt en gradvis og fleksibel etablering af indhandling ræklingeproduktion i Qeqertat, hvor af nogle er fremhævet i figur 4.

Figur 4. Viser en række af aspekter og afledte dynamikker, der indgår i rapportens analyse af en eventuel ræklingeproduktion i Qeqertat.

Konsekvenser for fabrikken i Qaanaaq

Inden der tages beslutning om eventuelt at etablere en indhandling og ræklingeproduktion i Qeqertat er det vigtigt at vurdere, om det vil medføre negative konsekvenser for erhvervsudviklingen andre steder i distriktet.

Fabrikken i Qaanaaq er på nuværende tidspunkt ved at nå sin maksimale frysekapacitet, og byen er udfordret på vandforsyningen og vil også fremover være det, selvom der etableres to nye vinter-vandstanke. Derfor er det som nævnt tidligere ikke realistisk på et socioøkonomisk bæredygtigt grundlag at forøge forædlingsgraden nævneværdigt for dermed at forøge indhandlingskapaciteten.

Det vil naturligvis være muligt at udvide frysekapaciteten i Qaanaaq, men beskæftigelseseffekten vil være beskeden, da det ikke i nævneværdig grad kan kombineres med øget forarbejdning. Og da en betydelig del af hellefiskene fanges inde ved Qeqertat, giver det bedre mening at indhandle der – specielt nu da det er besluttet at etablere en el- og vandforsyning.

Med en etablering af en indhandling i Qeqertat forøges distriktets samlede indhandlingskapacitet, og det vurderes ikke at udfordre bæredygtigheden i fiskeriet.

Ræklingeproduktion

Det er muligt at producere ræklinger i Qaanaaq, men som nævnt er produktionen udfordret af, at der ikke er tilstrækkelige vandressourcer i byen og ved tørrehuset, og formodentlig også af at der fyger sand og sne ind i det eksisterende tørrehus.

Da Qeqertat ligger på klippe, er der ikke de samme problemer med sandfygning, og der vil med etablering af en vandforsyning være rigeligt med vand til en ræklingeproduktion.

Et tæt samarbejde mellem produktionsenheder

Set i et distriktsperspektiv vil en indhandling i Qeqertat forøge den samlede beskæftigelse og indtjening ved fiskeri, uden at det beskæftigelsesmæssigt eller økonomisk udfordrer den nuværende indhandling i Qaanaaq.

De to fabrikker/indhandlingssteder bør derfor ses som supplerende til hinanden, som samlet kan bidrage til at udvikle distriktet.

Derfor er det afgørende, at der sikres et godt og tæt samarbejde mellem fabrikken i Qaanaaq og en kommende indhandling i Qeqertat. Det vil på flere områder være oplagt at samarbejde f.eks. i forhold til oplæring af medarbejdere, rekvirering af specialister til service og vedligehold etc.

Distriktsmæssige konsekvenser

Som det fremstår af ovenstående bør etableringen af en ræklingeproduktion i Qeqertat ikke ses som en isoleret prioritering og investering for at udvikle Qeqertat, men som et vigtigt led i at udvikle hele distriktet.

Derfor bør en ræklingeproduktion også kombineres med en form for indhandling. I de første år kan den være containerbaseret med henblik på løbende transport af fisk til Qaanaaq. Hvis det viser sig, at der er et bæredygtigt grundlag for øget fiskeri af hellefisk, vil den kunne udvides til en egentlig

indhandling med stor frysekapacitet. Det vil udvide den samlede indhandlingskapacitet i distriktet betragteligt og dermed bidrage til en substantiel indtægts og jobskabelse, specielt hvis det kombineres med en øget grad af forædling. En sådan udvikling vil have stor positiv betydning i Grønlands fattigste distrikt, der er plaget af stor arbejdsløshed og underbeskæftigelse. Samtidig med at det vil bidrage til at understøtte nogle af de elementer i den traditionelle kultur, som befolkningen lægger vært på, med at fangst og dermed erhvervsgrundlaget følger fangstdyrenes livscyklus.

Aflastning af Qaanaaq på boligområdet

Som nævnt er Qaanaaq udfordret på vandforsyningen, og selv med to nye vintervandstanke vil udfordringen fortsætte. Målt pr. indbygger er Qaanaaq den by i Grønland med det næstlaveste laveste vandforbrug med et dagligt forbrug på ca. 38 liter. Efterhånden som der vil blive bygget bedre boliger med eget bad, vil dette forbrug naturligt stige, hvorfor alene den almindelige samfundsudvikling vil øge vandudfordringen og reducere mulighederne for at øge fiskeforarbejdningen.

Samtidig ligger Qaanaaq som nævnt på en moræneskråning med permafrost, hvorfor en meget stor del af boligerne har alvorlige sætningsskader – en problemstilling der vil forøges med klimaforandringerne. Byen er plaget af stor boligmangel, idet som nævnt tidligere 100 ud af de 450 personer over 18 år i dag er uden egen bolig. Dermed er Qaanaaq formodentlig den by i Grønland med det største boligunderskud. På grund af de geofysiske forhold er mulighederne for nye byggefelter er relativt beskeden, og det betyder, at det rent fysisk kan blive vanskeligt at løse byens boligproblem (Hendriksen og Johannesen 2017).

Ved Qeqertat er der muligheder for at bygge direkte på fjeld, hvorved funderingen bliver betydeligt lettere og billigere, og der er som nævnt gode vandressourcer.

I det omfang nogen vælger at flytte fra Qaanaaq til Qeqertat på grund af de nye beskæftigelses- og fiskemuligheder, vil det således være med til at aflaste Qaanaaq og reducere udfordringerne med vandforsyning, arealer til og fundering af boliger.

Qeqertat september 2014

Referencer

Grønlands Statistik. Diverse træk via www.stat.gl

Hastrup, K. (2015): *Thule ved tidens rand*, Lindhart og Ringhof

Hendriksen, K. (2013): *Grønlands Bygder – Økonomi og udviklingsdynamikker*, Inussuk, Arktisk forskningsjournal 3, Grønlands Selvstyre

Hendriksen, K. og Hoffmann, B. (2016) *Qaanaaq Distrikt – Infrastruktur og erhvervsudvikling. Sammenfatning af pilot projekt om lokal baseret erhvervsudvikling*. Rapport, ARTEK, DTU-BYG, Danmarks Tekniske Universitet

Hendriksen K. & Hoffmann, B (2017a): Greenlandic water and sanitation—a context oriented analysis of system challenges towards local sustainable development. In *Journal Environmental Science and Pollution Research*, 1-11. <https://doi.org/10.1007/s11356-017-9556-6>

Hendriksen K. & Hoffmann, B (2017b): Greenlandic water and sanitation—a context oriented analysis of system challenges towards local sustainable development. In *Journal Environmental Science and Pollution Research*, 1-11. 10.1007/s11356-017-9862-z

Hendriksen, K. & Johannesen, J. (2017): Vurdering af behov for byfornyelse i Qaanaaq 2017. Kommunitut, Nunaqarfinnut, Isorliunerusunut, Attaveqaqatigiinnermut Ineqarnermullu Naalakkersuisoqarfik. Departementet for Kommuner, Bygder, Yderdistrikter, Infrastruktur og Boliger

Inughuit Seafood (2017): Indhandlingstal fra 2016 og 2017. Data for mattak og hellefisk udleveret på fabrikken.

Sørensen, M.A. (2017): Vandpotentialer i Qeqertat. Diplom afgangprojekt – Arktisk teknologi. Danmarks Tekniske Universitet. December 2017

Udvalget for samfundsgavnlig udnyttelse af naturressourcer i Grønland (2014): Til gavn for Grønland. Ilisimatusarfik/ Grønlands Universitet & Københavns Universitet.